

דוח מסכם

המלצות לעניין הגברת התחרות בתחום
כרטיסי החיוב

שבט תשע"ה - פברואר 2015



הדוח נכתב על ידי צוות עבודה בין-חטיבתי בבנק ישראל, בראשות אילנית מדמוני (פיקוח על הבנקים).

חברי הצוות:

- בוריס לויט (פיקוח על הבנקים);
- דורית מרקוביץ' (פיקוח על הבנקים);
- דורון סלובטיצקי (מחלקה משפטית);
- ניר לוי (פיקוח על מערכות תשלומים וסליקה);
- סטיב לב (פיקוח על מערכות תשלומים וסליקה).

תמצית

קיימת חשיבות רבה בהרחבת התפוצה והשימוש בכרטיסי חיוב מיידי, מטעמים של הגברת התחרות בתחום כרטיסי החיוב, צמצום השימוש במזומן והנגשת אמצעי תשלום אלקטרוניים לכלל הציבור, הרחבת מגוון פתרונות תשלום למשקי בית ובתי העסק, חיסכון פוטנציאלי בעלויות בתי העסק (עלויות טיפול במזומן, עלויות מימון ועמלות סליקה) ומשקי בית (דמי כרטיס, עלויות החזקת מזומן ועלויות משיכת מזומן). אולם, הצעדים להגברת השימוש בעסקאות חיוב מיידי צריכים להיעשות תוך הימנעות מפגיעה במוצר החיוב הנדחה, לנוכח יתרונות שהוא מגלם למשקי בית ולבתי העסק.

לפיכך, בנק ישראל ביצע שורה של צעדים לקידום השימוש בעסקאות החיוב המיידי. לדוגמא: הגדרת כרטיס חיוב מיידי כמוצר מדף בנקאי, המהווה חלק בלתי נפרד מניהול חשבון עובר ושב; ואיסור על גביית עמלת פעולה בערוץ ישיר בגין כל שימוש בכרטיס חיוב מיידי.

הצוות ממליץ על צעדים נוספים שיישומם יתרום לקידום מטרה זו:

- פיקוח על העמלה הצולבת מופחתת לעסקאות חיוב מיידי לתקופה של שנה (עד לקביעתה על ידי הממונה על ההגבלים העסקיים), תוך שימוש בסמכויות הנגידה מכוח סעיפים 9א-9ב לחוק הבנקאות (שירות ללקוח) התשמ"א-1981;
- הסדרת מועדי העברת הכספים בעסקאות חיוב מיידי, כך שכל שרשרת התשלום, מחיוב מחזיק הכרטיס ועד לזיכוי בית העסק תתבצע בסמוך למועד ביצוע העסקה, ולא יאוחר משלושה ימי עסקים לאחר הצגת העסקה;
- הסדרת גילוי על עסקאות חיוב מיידי במסגרת פירוט פעולות בחשבון העו"ש של מחזיק הכרטיס (גילוי על כל עסקה בנפרד, תוך ציון מועד העסקה, סכום ושם בית העסק);
- הסדרת הגילוי על שירותי הסליקה לבתי העסק, בפרט בהתייחס לעסקאות חיוב מיידי.

הצוות סבור כי היכרות השוק עם מוצר החיוב המיידי (דביט) צריכה להיעשות באמצעות כרטיס ייעודי נפרד ולא כזה המשלב בין סוגי חיובים שונים. פתרון זה משמר אצל מחזיק הכרטיס את כוח הבחירה לגבי סוג החיוב. בחינה מעמיקה של פתרון בו כל סוגי החיובים יבוצעו באמצעות כרטיס חיוב אחד העלתה חסרונות צרכניים ותחרותיים מהותיים של מוצר זה ואף חשש לפגיעה בצרכנים. כמו כן, נמצא כי חלופה זו לא צפויה לקצר את משך זמן ההטמעה ואת עלותה לעומת חלופה של כרטיס נפרד. בהתאם לכך הצוות ממליץ כי הגברת תפוצת כרטיסי חיוב מיידי תיעשה באמצעים שלהלן:

1. מהלך של חינוך פיננסי לצרכנים ולבתי העסק בנוגע למהות המוצר ושימושיו. החינוך הפיננסי יכול להיעשות במשולב עם הסברה בנושא הפחתת השימוש במזומן, תוך הדגשת יתרונות כרטיס החיוב המיידי כתחליף מזומן (למשל, זמינות ונוחות, חיסכון עלויות משיכת מזומן, הפחתת סיכוני זיוף וגניבה של מזומן וכד').
2. לקוחות חדשים – הבנקים יחויבו להציע כרטיס חיוב מיידי לכל לקוח חדש הפותח חשבון עו"ש.
3. לקוחות קיימים – הבנקים יחויבו, בתוך שנה, לפנות לכלל הלקוחות הקיימים בעלי חשבונות העו"ש בהצעה להנפקת כרטיס חיוב מיידי. לקוחות שברשותם כרטיס אשראי בנקאי יוכלו לקבל את כרטיס החיוב המיידי ללא דמי כרטיס נוספים, לכל הפחות במחזור החיים הראשון של הכרטיס.

המעקב אחר ההנפקה של כרטיסי חיוב מיידי והשימוש בהם, יהיה באמצעות מדדי בקרה פנימיים. טעמי הציבור בנוגע לשימוש בכרטיסי חיוב מיידי ייבחנו בהמשך במסגרת סקר אמצעי תשלום.

במקביל, כחלק מהצעדים להגברת התחרות בתחום כרטיסי החיוב, בנק ישראל מקדם תיקון חקיקה שיאפשר חיבור של סולקים חוץ-בנקאיים בעלי רישיון למתג כרטיסי החיוב המופעל על ידי חברת שירותי בנקאות אוטומטיים (שב"א). צעד זה מצטרף לפעולות נוספות ליצירת התשתית לכניסת סולקים חדשים לתחרות, כגון פרסום מסגרת לקבלת רישיון סולק, מינוי צוות יעודי לטיפול בבקשות לקבלת רישיון סולק ושיפורים במערך הטכנולוגי של חברת שב"א, שמטרתם לאפשר מתן שירות לסולקים חדשים.

בנוסף, הצוות ממליץ על הסדרת מועד העברת הכספים ממנפיק לסולק בעסקאות חיוב נדחה ללא שינוי בעמלה הצולבת וזאת בשלב מאוחר יותר, וכן על קידום הטמעת תקן EMV, שהינו התקן הבינלאומי המקובל לאבטחת עסקאות בכרטיסי חיוב המתבצעות באמצעות מסופי תשלום (POS). המעבר ל-EMV נועד, בין היתר, לצמצם פוטנציאל ההונאות הקיים בשימוש בכרטיסים מגנטיים (לרבות זיוף והעתקת הכרטיס), לחזק אמונם וביטחונם של לקוחות התאגידיים הבנקאיים ובתני העסק המשתמשים בכרטיסי החיוב, לקדם חדשנות בתחום התשלומים. השימוש בכרטיסים חכמים יאפשר ללקוחות התאגידיים הבנקאיים הנמצאים בחו"ל לעשות שימוש בכרטיס בהתאם לסטנדרטים הבינלאומיים וללא המגבלות הקיימות כיום.

הקדמה

ביום 2 באפריל 2014 קיבלה ועדת השרים לענייני יוקר המחיה, הריכוזיות והתחרותיות במשק, בראשות שר הכלכלה, החלטה לפנות לבנק ישראל על מנת שיבחן שורת פעולות בתחום כרטיסי החיוב (להלן – "החלטת הקבינט").

ביום 25 במאי 2014 פרסמה הועדה לבחינת צמצום השימוש במזומן במשק הישראלי (להלן – "ועדת לוקר") דוח ביניים להערות הציבור שכלל שורה של המלצות הנוגעות לתחום כרטיסי החיוב, בעיקר בנושא הגברת השימוש בכרטיסי חיוב מיידים ובאמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים. דוח סופי של הועדה פורסם ביום 17.7.14.

לצורך בחינת הסוגיות הנוגעות לתחום כרטיסי החיוב, הוקם צוות עבודה בין-חטיבתי בבנק ישראל, בראשות אילנית מדמוני (להלן – "הצוות").

הצוות קיים פגישות ודיונים עם הרשות להגבלים עסקיים וכן עם גורמים שונים בעלי עניין בתחום כרטיסי החיוב, כגון ארגונים בינלאומיים לכרטיסי אשראי, בנקים וחברות כרטיסי אשראי, יצרני מסופים, ספקי שירותי ניכיון ועוד.

דוח זה מסכם את התייחסות הצוות לנושאים שהתבקש בנק ישראל לבחון, וכן סוגיות משיקות ככל שעלו במהלך עבודת הצוות. יודגש כי המלצות בנושא מתג לסליקת עסקאות באמצעות כרטיסי חיוב יטופלו בנפרד מדוח זה.

עיקרי המסקנות וההמלצות:

1. יישום מדורג - השינויים העולים מתוך החלטת ועדת השרים לענייני יוקר המחיה, הריכוזיות והתחרותיות במשק, שעניינה עידוד היעילות והתחרותיות בשוק כרטיסי החיוב הינם רבים וקשורים זה בזה. ביצועם ללא חינוך צרכני והסתגלות של השוק עלול ליצור רגיעה מהמוצר החדש, כרטיס חיוב מיידים, ואף לפגוע באמון הציבור בכרטיסי החיוב בכלל, תוך הסטת התשלומים למזומן. לכן, הצוות ממליץ על יישום מדורג, תוך הפעלת שיקולי עלות תועלת. **בשלב הראשון**, המיידים, מוצע למקד את הטיפול ביצירת תשתיות ההנפקה, והסרת החסמים הקיימים בפני התפתחות השימוש בעסקאות חיוב מיידים. **בשלב השני**, מאוחר יותר, ייבחנו תגובות מחזיקי הכרטיס ובתי העסק לצעדים שנקטו בשלב הראשון, והשפעת צעדים אלו על שוק התשלומים בישראל. ככל שיידרשו, יינקטו צעדים משלימים, לרבות התערבות באמצעי תשלום אחרים.
2. מוצר מדף בנקאי – כרטיס חיוב מיידים הוגדר כמוצר מדף בנקאי, במסגרת הוראת ניהול בנקאי תקין 422 ("פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות וניהול"). סעיף 8 להוראה זו, שנכנסה לתוקף ביום 1.1.2015, קובע כי כרטיס חיוב מיידים מהווה חלק בלתי נפרד מניהול חשבון ביתרת זכות.
3. כרטיס משולב - לאחר בדיקה מעמיקה ובהתבסס על המקובל בעולם בעניין זה, הצוות ממליץ כי היכרות השוק עם מודל החיוב המיידים תיעשה באמצעות כרטיס ייעודי נפרד שיאפשר ביצוע עסקאות חיוב מיידים ומשיכת מזומן במכשירי בנק אוטומטיים. השינויים המוצעים בעמלה הצולבת ובעיתוי העברת הכספים בעסקאות חיוב מיידים יוצרים תמריץ לבתי העסק להעדיף עסקאות אלו על פני עסקאות חיוב נדחה. לכן, חשוב להבטיח שבידי הצרכן יישאר הכוח לקבל החלטה לגבי סוג החיוב. הטמעת חיוב מיידים במתכונת של כרטיס משולב עלולה להוביל להטעיית צרכנים וכן ליצור השפעות שנוגדות את יעדי הפחתת השימוש במזומן והגברת התחרותיות, כפי שנקבעו בדוח הועדה לבחינת הגברת התחרותיות בבנקאות ובדוח הועדה לבחינת השימוש במזומן במשק הישראלי.

כמו כן, חלופה זו לא צפויה ליצור חיסכון בעלות ההטמעה וכרוכה בזמן הטמעה ארוך יותר מאשר בחלופה של כרטיס ייעודי נפרד.

4. מתווה ההנפקה - להלן עיקרי מתכונת ההנפקה המוצעת לכרטיס חיוב מיידי ייעודי נפרד:
- 4.1. תוך שנה מתחילת תהליך ההפצה, יחויבו הבנקים להציע כרטיס חיוב מיידי לכלל לקוחותיהם בעלי חשבונות העו"ש (הן מחזיקי כרטיס חיוב והן כאלה שאין ברשותם כרטיס חיוב), וזאת באמצעות פניה יזומה.
- 4.2. הבנקים יידרשו לתעד את הפניה ואת עמדת הלקוח באשר להנפקת כרטיס החיוב המיידי.
- 4.3. בנק ישראל יקבע מדדי בקרה פנימיים לבחינת קצב ההתקדמות בהנפקת כרטיסי חיוב מיידי והשימוש בהם.
- 4.4. כל כרטיס חיוב מיידי שיונפק (לרבות בעת חידוש כרטיסים קיימים) יעמוד בדרישות EMV.
- 4.5. בכדי לאפשר שקיפות נאותה, המנפיקים יחויבו ליצור בידול ויזואלי של כרטיסי החיוב המיידי מיתר כרטיסי החיוב (למשל, אמצעות כיתוב "כרטיס מזומן"/"כרטיס חיוב מיידי" על גבי הכרטיס).
- 4.6. לקוחות שברשותם כרטיס אשראי בנקאי, לא יחויבו בדמי כרטיס נוספים בגין כרטיס חיוב מיידי שיונפק להם, לכל הפחות במחזור החיים הראשון של הכרטיס. לעניין הלקוחות שאין בידיהם כרטיס אשראי בנקאי, במידה ויימצא כי דמי הכרטיס אינם ראויים, תישקל האפשרות להכריז על השירות כבר פיקוח לעניין העמלה, בהתקיים אחת העילות שבסעיף 9יא לחוק הבנקאות (שירות ללקוח)(עמלות), התשס"ח – 2008.
- 4.7. הבנקים ימשיכו להנפיק ללקוחות שירצו בכך כרטיסים למשיכת מזומן בלבד ("כספומט"), ללא עלות ללקוח, כמקובל היום.
- 4.8. תבוצע בדיקה לצורך קביעה/עדכון של מדדי הבקרה, ובחינת צעדים משלימים לעידוד השימוש בעסקאות חיוב מיידי..
5. חינוך פיננסי – מוצע כי הפצה יזומה של כרטיסי חיוב מיידי, כמתואר בסעיף 4 לעיל, תיעשה יחד עם הפעלת תכנית חינוך פיננסי למחזיקי הכרטיס ובתי העסק, בנוגע למהות המוצר, יתרונותיו והשימוש בו. יש מקום לשלב את החינוך הפיננסי המוצע עם הסברה בנוגע להמלצות וועדת לוקר.
6. עמלות בגין שימוש בכרטיס חיוב מיידי - בנק ישראל הסדיר במסגרת תיקון כללי העמלות (שירות ללקוח)(עמלות), התשס"ח-2008, כי בנק לא יגבה עמלת פעולה בערוץ ישיר מלקוח, כהגדרתו בסעיף 9ט(ו) בחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א, בעד פעולות חיוב בכרטיס חיוב מיידי. התיקון נכנס לתוקף ביום 1.2.2015.
7. גילוי למחזיק כרטיס - תאגיד בנקאי יציג כל עסקה שבוצעה באמצעות כרטיס חיוב מיידי כשורה נפרדת בפירוט תנועות החשבון, בסמוך לאחר ביצועה, תוך סימון העסקה כפעולה שבוצעה בחיוב מיידי, וכן בציון תאריך ביצוע העסקה, שם הספק וסכום העסקה. בנוסף, מנפיק כרטיס חיוב מיידי יגלה ללקוח, בדף פירוט חודשי את העסקאות שבוצעו בכרטיס, וכן את המפורט בסעיף 12(1) להוראה 470. דף הפירוט יעמוד לרשות הלקוח בעמדות השירות האוטומטיות ומסופי המחשב של התאגיד הבנקאי, וכן בכל אמצעי התקשורת בו נוהג הלקוח לקבל הודעות מהבנק, לרבות אמצעים אלקטרוניים (בכפוף להוראות ניהול בנקאי תקין 420).
8. גילוי לבית העסק - סוגית הסדרת הגילוי הנאות על פעילות הסליקה נמצאת על שולחנו של הפיקוח על הבנקים. ככל שיוחלט לקבוע רגולטורית את תכולת הגילוי לבתי העסק, הגילוי על עסקאות

חיוב מיידי יטופל במסגרת ההסדרה הנ"ל. ככלל, הגילוי של הסולקים לבתי העסק בנוגע לעסקאות חיוב מיידי אמור להיות דומה לזה הניתן בנוגע לסוגי חיוב אחרים.

9. העברת כספים בעסקאות חיוב מיידי - כל שרשרת העסקה החל מחיוב הלקוח ועד זיכוי בית העסק, תתבצע בסמוך לתאריך ביצוע העסקה בבית העסק, בכפוף למגבלות טכנולוגיות, וככלל לא יאוחר משלושה ימי עסקים ממועד הצגת העסקה על ידי בית העסק.

10. עמלה צולבת לעסקאות חיוב מיידי - מוצע להכריז על העמלה הצולבת לעסקאות חיוב מיידי (עסקאות בכרטיס חיוב מיידי ועסקאות בכרטיסים נטענים) כברת פיקוח ולקבוע את מחירה בצו הנגידה לתקופת ביניים (הכרזה על שירות כבר פיקוח וקביעת גובה מרבי לעמלה צולבת, מכוח סעיפים 9א-9יב לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א – 1981). זאת, עד להשלמת הליך החקיקה המקנה את הסמכויות הרלוונטיות לממונה על הגבלים עסקיים. ככל שפער זה לא ישתקף גם בעמלות בית העסק, תישקל התערבות גם בעמלת בית העסק.

11. העברת כספים בעסקאות חיוב נדחה - הצוות רואה בחיוב הסדרת העברת הכספים בין מנפיק לסולק בעסקאות בחיוב נדחה, אולם ממליץ ששינוי בהסדר זה לא יגרור שינוי בגובה העמלה הצולבת בעסקאות אלו. כמו כן מוצע לבצע את השינוי במועד מאוחר יותר.

12. הסדרים בין הסולק לבית העסק - איסור על הסולקים לכלול בהסכמים עם בתי העסק דרישה לכיבוד כל הכרטיסים של אותו מותג (Honor All Cards Rule), עשוי אמנם לאפשר לבית העסק להסיט עסקאות לאמצעי תשלום זול יותר עבורו, אולם עלול לפגוע בתועלת הצרכנים ובתי העסק משימוש בכרטיסי חיוב על פני המזומן, במיוחד בשלב בו תפוצת כרטיסי החיוב המיידי נמוכה יחסית. תוצאה זו נוגדת את יעד הפחתת השימוש במזומן. בנוסף, עולה חשש מניצול לרעה של יכולת האפליה בין כרטיסים בידי עסקים בעלי כוח שוק מונופוליסטי. בהתאם, לדעתנו ראוי לבחון סוגיה זו בשלב מתקדם יותר, לאחר שכרטיס החיוב המיידי יצבור נתח שוק משמעותי.

ככל שייאסר על הסולקים לדרוש מבתי העסק לכבד את כל סוגי הכרטיסים, אנו ממליצים לתחום את האפליה בין כרטיסים באמצעות הוראות משלמות, בכדי למזער את החשש מפגיעה הן בצרכנים והן בביטחון הציבור בשימוש ובנפיצות של כרטיסי החיוב בישראל. הוראות אלו יחייבו את בתי העסק המכבדים כרטיסי חיוב מיידי לאפשר שימוש בכרטיסי אשראי (כרטיסי חיוב נדחה וכרטיסי אשראי מתגלגל) בעסקאות מעל סכום שייקבע. כמו כן, אנו סבורים כי אין לאפשר אפליה בין כרטיסים לעסק שהינו בעל כוח שוק משמעותי במוצר או בשירות, או מקום בו מדובר בעסק בעל ביקוש קשיח (כגון משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, תאגידי מים וכד').

13. גישה של סולקים למתג כרטיסי חיוב - חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א - 1981 מתיר כיום לחברת שירותים משותפת לתת שירותים לתאגידי בנקאיים וללקוחותיהם בלבד. מוצע לקדם תיקון חוק שיאפשר לחברת שירותים משותפת לתת שירותים גם לגופים נוספים המפוקחים על ידי בנק ישראל, ולבנק הדואר.

14. הטמעת EMV - בכדי להטמיע את תקן EMV בשוק כרטיסי החיוב בישראל, יש לקבוע הנחיות בשלושה מישורים: הנפקת כרטיסים, הסבת מסופים ומועד אחרון לשימוש במערכת הישנה שאינה תומכת בתקן. לעניין הנפקת כרטיסים מוצע לחייב את הבנקים ואת חברות כרטיסי האשראי, כי החל מיום 1.7.2015, כל כרטיס שיונפק (חדש או בעת חידוש) יהיה בתקן EMV. לעניין הסבת המסופים, מוצע לקבוע כי החל מיום 1.10.2015, כל מסוף חדש יתמוך בתקן EMV. לצורך עידוד הסבת המסופים ייקבע מנגנון הסטת אחריות לנזק וכן תמריצים כלכליים מצד הסולקים.

חלק א': רקע ויעדים

1. חיוב מיידי

1.1. **כרטיס חיוב מיידי** (להלן גם – "**כרטיס דביט**") נועד לאפשר ביצוע תשלומים בבתי העסק באמצעות חיוב מיידי של חשבון עובר ושב, בסמוך למועד ביצוע העסקה (להלן, "**עסקת דביט**" או "**עסקת חיוב מיידי**").

1.2. כרטיס חיוב מידי נופל תחת ההגדרה של "כרטיס בנק", לפי חוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו – 1986, לכן לא נדרשת התאמה בחוק כרטיסי חיוב לשם הסדרת השימוש בכרטיס האמור.

1.3. מסקירת מוצרים דומים בעולם, ניתן לציין את המאפיינים הבסיסיים הבאים:

1.3.1. ככלל, כרטיסי חיוב מיידי מונפקים ע"י בנקים בלבד, כחלק ממעטפת שירותי העו"ש הניתנת ללקוח.

1.3.2. במדינות בהן קיים דפוס של שימוש במשיכת יתר (אוברדרפט), מתאפשר שימוש במסגרת האוברדרפט בעסקאות תשלום באמצעות כרטיס חיוב מיידי.

1.3.3. כרטיס חיוב מיידי הינו מוצר פשוט ובסיסי יותר, בהשוואה לכרטיס האשראי, ואינו מציע בדרך כלל תכניות נאמנות והטבות.

1.3.4. לאור מיידיות חיוב הלקוח (במלוא סכום העסקה) והגנה פחותה במצבי כשל תמורה, כרטיס חיוב מיידי משמש יותר לרכישות שוטפות בסכומים קטנים ופחות לרכישות מוצרים ברי קיימא.

1.3.5. העברת הכספים ממנפיק לסולק ומסולק לבית העסק בעסקאות חיוב מיידי נעשית בדרך כלל בתוך 2-3 ימי עסקים ממועד עסקת חיוב מיידי בבית העסק¹.

1.4. בישראל קיימים כיום כרטיסי חיוב מיידי, המונפקים על ידי חברות כרטיסי אשראי בשיתוף עם מספר בנקים מסחריים ועם בנק הדואר². במחצית הראשונה של שנת 2014, משקל כרטיסי חיוב מיידי ממצבת כרטיסי חיוב פעילים ומשקל עסקאות חיוב מיידי ממחזור העסקאות בכרטיסי חיוב עמדו על אחוזים בודדים. מרבית כרטיסי החיוב המיידי המונפקים כיום בישראל הינם ללקוחות שאינם עומדים בקריטריונים להנפקת כרטיס אשראי (לקוחות "מסורבי מסגרת אשראי", חיילים, סטודנטים וכד'), עובדה שעשויה להסביר חלק מהפער בגובה עסקה ממוצעת.

2. מטרות המהלך והעקרונות המנחים

2.1. עסקת חיוב מיידי מהווה תחליף קרוב למזומן ולשיקים לפירעון מיידי. לכן, הגברת תפוצת כרטיסי החיוב המיידי ועידוד השימוש בעסקאות חיוב מיידי משתלבים במהלך הכולל להפחתת השימוש במזומן במסגרת המלחמה בהון השחור.

2.2. הצעדים המוצעים עשויים להניב מספר תועלות:

¹ בהצעת חקיקה אירופית לרגולציה של עמלה צולבת, עסקת חיוב מיידי מוגדרת כדלהלן – עסקת תשלום בכרטיס חיוב, לרבות כרטיס נטען, הקשור לחשבון עו"ש או חשבון פיקדון, ממנו מחויב סכום העסקה בתוך עד 48 שעות ממועד בו העסקה אושרה.

² מקור הנתונים: דיווח רבעוני לפיקוח על הבנקים.

- 2.2.1 **הנגשת אמצעי תשלום אלקטרוניים לבעלי חשבונות עו"ש שאינם עומדים בקריטריונים להנפקת כרטיסי אשראי.** לפי נתוני הלמ"ס³, ל-22% מהאוכלוסייה בגיל 20 ומעלה אין כרטיס אשראי כלל. יצוין כי עבור מי שאין לו חשבון עו"ש (7% מהאוכלוסייה)⁴, הפתרון יסופק באמצעות כרטיסים נטענים.
- 2.2.2 **הרחבת מגוון פתרונות התשלום העומדים לרשות הציבור.** כרטיס חיוב מיידי עשוי לענות על צרכים של צרכנים "שונאי אשראי" שרוצים לנהל את ההוצאות על בסיס שוטף, וכן לרכישות שוטפות של חלק מהצרכנים המשתמשים בכרטיסי חיוב נדחה (בעיקר אם בתי העסק יבנו הצעת ערך שמעודדת שימוש בחיוב מיידי), בפרט כתחליף למזומן.
- 2.2.3 **הרחבת מגוון פתרונות התשלום שעומדים לרשות בתי העסק.** בתי העסק יפיקו תועלת מקבלת תמורה כמעט מיידיה ועמלת בית עסק (עמלת סליקה) מופחתת. ככל שהשימוש בעסקאות חיוב מיידי יגבר, יופחתו העלויות הישירות לבתי העסק (לדוגמא, עלויות מימון, עלויות טיפול במזומן) ועלויות עקיפות למשק כולו ("הכלכלה השחורה").
- 2.2.4 **עידוד התחרות בתחום כרטיסי החיוב.** כרטיס חיוב מיידי הינו מוצר פשוט וקל יותר להטמעה על ידי מנפיקים וסולקים חדשים, שכן אינו דורש התאמות מקומיות מהותיות (כגון תשלומים ומועדונים) ודרישות ההון בגין פעילות זו נמוכות לעומת פעילות בכרטיסי האשראי.
- 2.3 שיפור יעילות שוק התשלומים עשוי להוות תוצאה נלווית, ככל שאינה מתנגשת עם היעדים שפורטו לעיל. יודגש, כי ככלל עלות המימון למשקי הבית גבוהה בממוצע מעלות מימון ההון החוזר לבתי העסק (ניכיון או אשראי בנקאי מגובה שוברים), לכן בחלק מהמקרים הסטת עסקאות מחיוב נדחה לחיוב מיידי עלולה להגדיל את סך עלויות המימון, תוך מעבר מאשראי זול יותר (לבתי העסק) לאשראי יקר יותר (למחזיקי הכרטיס), במקרים בהם מחזיקי הכרטיס מצוים ביתרת חובה בחשבון העו"ש. תוצאה כזו תהיה נחותה הן מבחינה משקית, בשל השפעות מדכאות צמיחה כלכלית, והן מבחינת צרכנית, בשל העלויות הנוספות בהן יידרשו לשאת משקי הבית (לדוגמא, ריבית על יתרת חובה)⁵. תוספת עלויות זו אינה עולה בקנה אחד עם מטרות ועדת השרים לענייני יוקר המחיה. בהתאם, מדדי הצלחת המהלך צריכים להתייחס לגידול בנתח התשלומים האלקטרוניים בכללותו, ולא רק להתפלגות שתיווצר בין סוגי החיובים השונים. יודגש כי הצוות אינו רואה בהפיכת שוק התשלומים בישראל לשוק שנשלט על ידי עסקאות חיוב מיידי ועסקאות אשראי מתגלגל, כפי שקיים במדינות שונות בעולם, כתוצאה רצויה.
- 2.4 אומדן החיסכון כתוצאה מהגברת היעילות של מערכת התשלומים באמצעות החדרת השימוש בעסקאות חיוב מיידי מבוסס על מספר הנחות יסוד בנוגע להתנהגות משתתפי מערכת התשלומים (מחזיקי הכרטיס, בתי העסק, המנפיקים והסולקים). **אנו סבורים שהנחות היסוד שלהלן צריכות להיבחן על פני זמן, בתנאי השוק המקומי:**

³ סקר אוריינות פיננסית: מהו מצבם של הישראלים וכיצד הם מתנהלים? (11 בספטמבר 2012).

⁴ ראו הערת שולים 3 לעיל.

⁵ למותר לציין כי ללא קשר לתמהיל מוצרי התשלום שיווצר בשוק, על הבנקים וחברות כרטיסי האשראי לקיים תהליכים נאותים של ניהול סיכון האשראי הגלום במוצרי אשראי צרכני השונים.

2.4.1 תחליפיות גבוהה בין עסקאות חיוב נדחה לעסקאות חיוב מיידיות

2.4.1.1. צרכן המצוי ביתרת חובה בחשבון העו"ש אינו אדיש בין עסקת חיוב נדחה לעסקת חיוב מיידית, הכרוכה בניצול מסגרת האשראי (אוברדרפט). שימוש נרחב יחסית באוברדרפט עשוי לפגוע בהצלחת כרטיסי החיוב המיידית או להגדיל את עלויות המימון למשקי הבית.

2.4.1.2. לפי סקר אוריינות פיננסית של הלמ"ס⁶, 52% מהאוכלוסייה בגיל 20 ומעלה שבבעלותם חשבון בנק, היו במצב של משיכת יתר בחשבון העו"ש במהלך שנה אחרונה, 21% דיווחו שזה מצבם בדרך כלל.

2.4.2 חיסכון לבתי עסק מעמלה צולבת מופחתת בעסקאות חיוב מיידיות

2.4.2.1. כדי לייצר חיסכון לבית העסק, ההפחתה בעמלה הצולבת צריכה להשתקף בעמלת בית העסק. אמנם בשנים 2011-13 הקיטון בעמלת בית העסק היה דומה לשיעור השינוי שחל באותה תקופה בעמלה הצולבת. יחד עם זאת, קיים פוטנציאל לנטרול חלק מהחיסכון בעמלה הצולבת באמצעות העלאת רכיב עמלת הסולק.

2.4.3 העברת החיסכון בעמלות בתי העסק ללקוחות

2.4.3.1. לא מצאנו בספרות המחקרית עדויות אמפיריות להעברת החיסכון הנובע מהפחתת העמלה הצולבת למחירי המוצרים והשירותים. עדכון המחירים כרוך בעלויות, דבר שעשוי להסביר את קשיחות המחירים לשינויי עלות קטנים⁷ (price stickiness). בענפים שאינם מאופיינים ע"י תחרות חזקה לא ניתן להניח העברת חיסכון מלאה בטווח הארוך.

2.4.3.2. במחקר שבדק את התגלגלות השינויים בשיעורי המע"מ למחירים לצרכן, נמצא כי לשינויי מע"מ בישראל לא הייתה השפעה על מחירי מוצרי הצריכה⁸.

⁶ ראו הערת שולים 3 לעיל.

⁷ לדוגמה, בעסקת חיוב מיידית בגובה 150 ₪ (בקירוב גובה עסקה ממוצעת בדביט בארה"ב), גם אם נניח הפחתת עמלה צולבת ב-0.4% שהשתקפה במלואה בעמלת בית העסק, מדובר בחיסכון של 60 אג' לעסקה.

⁸ נ. זוסמן, ד. רומנוב, מ. אורן-יפתח, נ. מירוניצ'ב, "התגלגלות שינויים בשיעורי מע"מ ומס קנייה למחירים לצרכן" (http://www.cbs.gov.il/www/publications/pub15_h.pdf)

חלק ב': הגברת השימוש בעסקאות חיוב מיידיות

החלטת הקבינט:

- הנחיה למערכת הבנקאית כי כרטיס חיוב מיידית המשלב גם פונקציות משיכת מזומן יהיה מוצר מדף שאותו התאגיד הבנקאי יציע ללקוח כאמצעי לביצוע פעולות בחשבונו, במחיר ממוקח.
- בחינת יישום פתרון במסגרתו ניתן יהיה לבצע את כל סוגי החיובים (משיכת מזומן, חיוב מיידית, חיוב נדחה וחיוב באשראי) בכרטיס חיוב אחד. כמו כן, בכל כרטיס חיוב נדחה ניתן יהיה לבצע עסקאות חיוב מיידיות.

3. שוק דו-צדדי

- 3.1. שוק כרטיסי החיוב הינו שוק דו-צדדי, בו מתקיימות השפעות רשת. דהיינו, התועלת של מחזיקי הכרטיס עולה ככל שגדל מספר בתי העסק המכבדים כרטיסי חיוב; ולהפך – התועלת של בתי העסק מכיבוד הכרטיסים גדלה ככל שגדל מספר הלקוחות שמחזיקים בהם. מאפיינים אלה של השוק יוצרים חסמי כניסה למותג חדש, או אמצעי תשלום חדש, אולם אינם רלוונטיים למקרה הנדון שכן מדובר באמצעי תשלום שכבר קיים בשוק.
- 3.2. **אין כיום בישראל חסמים מהותיים לשימוש בכרטיסי חיוב מיידית בצד של בתי העסק:**
 - 3.2.1. קיימת תפוצה של כ-130,000 מסופים (POS) לביצוע עסקאות בכרטיסי חיוב בנקודות המכירה. בתי עסק שמכבדים כרטיסי אשראי של מותג מסוים, מכבדים גם כרטיסי חיוב מיידית של אותם מותגים.
 - 3.2.2. כיום העמלה הצולבת ומועדי קבלת התשלום זהים בעסקאות חיוב נדחה ובעסקאות חיוב מיידית. טיפול בעמלה הצולבת ובמועדי העברת הכספים בעסקאות חיוב מיידית עשוי ליצור תמריצים לבתי עסק נוספים להתחבר לרשת.
- 3.3. בצד של מחזיקי הכרטיס, ניתן לאפיין שלוש דרכים אפשריות להגברת השימוש בעסקאות חיוב מיידית (או שילוב ביניהן):
 - 3.3.1. **הנפקת כרטיס חיוב מיידית בכרטיס נפרד לאוכלוסייה רחבה** – חלופה זו עושה שימוש במוצר שכבר קיים בשוק, ומכובד בכל בית עסק שמכבד כרטיסי אשראי, תוך טיפול בחסרונות המוצר, ונקיטת צעדים בצד ההנפקה, מול בעלי חשבונות העו"ש.
 - 3.3.2. **הוספת יכולת לבצע עסקאות חיוב מיידית בכרטיסי אשראי קיימים** (להלן – "כרטיס משולב") – חלופה זו מנצלת תפוצה רחבה של כרטיסי אשראי (בכדי ליצור, לכאורה, חיסכון בעלויות הנפקה והפצה ולקצר את זמן ההחזרה), אולם יוצרת שינוי מהותי במוצר שכבר קיים בידי הלקוח. לכן, חלופה זו מחייבת פעולה הן מול מחזיקי הכרטיס והן מול בתי העסק, כפי שיפורט בהמשך.
 - 3.3.3. **ביצוע עסקאות חיוב מיידית דמויות עסקת ATM בכרטיסי בנק ואשראי קיימים** – אופציה זו מבוססת על יכולת ביצוע עסקאות ATM (משיכת מזומן) בכרטיסים שבידי הלקוחות. בדיקתנו העלתה סימני שאלה לגבי מידת האטרקטיביות של חלופה זו לצרכנים (בעיות בגילוי, הגנה צרכנית פחותה, חיוב בעמלה בגין הפעולה,

סיכוני הונאה הנובעים מהגברת חשיפה של הקוד הסודי) ולבתי העסק (עלות רכישת ציוד קצה נוסף), וכן לגבי מידת ישימותה במתג ה-ATM הקיים. גישה ישירה למתג ה-ATM קיימת רק לבנקים והוא אינו ערוך כיום לטיפול במידע הנדרש לצורך טיפול בעסקת חיוב (לדוגמה, שם בית העסק, ענף וכד').

4. כרטיס משולב או כרטיס נפרד

4.1. בחינת אפשרות להפיכת כל כרטיס חיוב לכרטיס המאפשר ביצוע כל סוגי החיובים העלתה סוגיות תחרותיות, צרכניות ויישומיות כבדות משקל.

4.2. **סוגיות צרכניות** – הוספת פונקציית חיוב מידי לכרטיסי החיוב הקיימים מייצרת מוצר מורכב יותר, שהשליטה על אופן החיוב בו עוברת מהלקוח לבית העסק. מורכבות המוצר, והבלבול הצרכני הכרוך בו, עלולים לפגוע בחוויית השימוש בכרטיסי החיוב ואף לעודד שימוש במזומן.

4.2.1. כרטיס משולב מוסיף למוצר הקיים פונקציית חיוב חדשה, ללא תהליך למידה והסתגלות של השוק. חלק מהלקוחות עלולים לשאת בעלויות מימון בלתי מתוכננות או ליהנות מהגנה צרכנית פחותה במקרה של אי אספקה (להרחבה ראו סעיף 7.4.1.1 להלן) כתוצאה מהבנה לקויה של המוצר. אצל חלק מהלקוחות, ייווצר צורך בהסדרה או עדכון של מסגרת העו"ש, כתוצאה משינוי בפונקציונאליות של הכרטיס.

4.2.2. שקיפות החיוב לצרכן - המוצר מוסיף שלב נוסף בתהליך הרכישה, ויוצר פתח לטעויות של הלקוח והמוכר, או ניצול לרעה של הלקוח על ידי בית העסק, שכן הזנת סוג החיוב נעשית על ידי המוכר. קביעת ברירת מחדל מגבירה את יכולתו של בית העסק לשלוט בסוג החיוב. ניתן לצמצם חשיפה זו באמצעות התקנת ממשק לבחירה אקטיבית של סוג החיוב ע"י מחזיק הכרטיס, אך הדבר כרוך בעלויות שדרוג ציוד הקצה. לא בהכרח שלבתי העסק קיים אינטרס להוסיף ציוד זה, שכן הם יישאו בעלויות השדרוג.

4.2.3. המוצר מפחית את יכולת המעקב והבקרה של הלקוח לאיתור הונאות בכרטיס (לעומת האופציה של כרטיס נפרד), וכתוצאה מכך גדלה החשיפה לניצול לרעה של כרטיס החיוב. בנוסף, גדלה החשיפה הפוטנציאלית במקרה של אובדן או גניבת הכרטיס, שכן הכרטיס מאפשר גישה הן למסגרת האשראי והן למסגרת העו"ש.

4.3. **סוגיות תחרותיות** – המהלך מייצר קשירה (bundling) של פתרונות תשלום באופן שלא בהכרח מעודד תחרות:

4.3.1. אימוץ פתרון שונה מהמקובל בעולם, שאין לו מוצרי מדף (להרחבה ראו סעיף 4.6 להלן), יקשה על כניסת גורמים חדשים לתחומי הנפקה, סליקה, מיתוג ושירותי עיבוד עסקאות (processing).

4.3.2. הסבת השוק לכרטיסים משולבים עשויה לחזק את אחיזת הבנקים בתחום האשראי הצרכני, שכן תיווצר נחיתות יחסית של מוצר חוץ-בנקאי לעומת פתרון

תשלום כולל המוצע ע"י הבנקים. צפויה פגיעה בתחרות צולבת על אשראי צרכני ללקוחות בנקים אחרים, באמצעות כרטיסים חוץ בנקאיים.

4.3.3. צרכן שברשותו כרטיס חיוב מיידי נפרד יכול להתאים את סוג החיוב בכל עסקה, בשים לב לסוג העסקה ומצב חשבון העו"ש. לעומת זאת, בכרטיס המשולב בחירת הלקוח לחסום אפשרות לביצוע חיוב מיידי תחול על כל עסקה עתידית.

4.4. סוגיות יעילות לבתי העסק –

4.4.1. המוצר מאריך את תהליך הרכישה, בניגוד למגמות בתחום התשלומים בעולם, ובפרט עסקאות NFC (תשלומים ללא מגע). הארכת תהליך הרכישה עלולה להוות חיסרון קריטי בהשוואה למזומן דווקא ברכישות בסכומים נמוכים, האופייניות יותר לשימוש בכרטיס חיוב מיידי.

4.4.2. עלות נוספת של הדרכת כוח האדם בנקודות המכירה.

4.5. **זמן הביצוע (time to market)** – המהלך עשוי לדרוש תהליכי היערכות בצד מחזיקי הכרטיס ובתי העסק, ואינו מקצר את זמן הביצוע לעומת חלופה של הנפקת כרטיס נפרד:

4.5.1. לא ניתן 'לרכוב' על ההסכם בין המנפיק לצרכן בחידוש כרטיס אשראי, כך שיונפק עמו גם כרטיס חיוב מיידי ללא עריכת הסכם נוסף בחתימת הלקוח (מאחר ולא מדובר באותם תנאים של הסכם); כמו כן, מאחר ומדובר במוצר שונה עם אחריות שונה וכן עם מועדי חיוב שונים, גם בהתאם לכללי גילוי נאות, המנפיק נדרש לכתוב הסכם ספציפי עם הלקוח, ובו הסדרת תנאי ההתקשרות – זאת גם לגבי כרטיס חדש שמבצע את שתי הפעולות וגם להנפקה של כרטיס חיוב מיידי לבעלי כרטיס חיוב נדחה.

יובהר כי ההסכמים הקיימים בין הבנקים ללקוחות מתייחסים לחיוב מסגרת העו"ש במועד קבוע בחודש, ולא לחיוב שוטף ומיידי של מסגרת זו (למעט עסקאות משיכת מזומנים).

4.5.2. הטמעת ריבוי פונקציות בכרטיס חיוב תחייב התאמות מהותיות במערכות הסליקה ומערכות המחשב התומכות אצל המנפיקים והסולקים, וכן התאמות תוכנה בנקודות המכירה (POS). ככל שיוחלט לאפשר בחירת סוג החיוב ע"י הלקוח, עשויה להידרש רכישה והתקנה של רכיבי קצה נוספים ע"י בתי העסק. למיטב ידיעתנו, על פי כללי אחד מהארגונים הבינלאומיים לכרטיסי אשראי, כרטיס משולב נדרש להיות כרטיס EMV, וכלל הכרטיסים שכבר נמצאים בידי הלקוחות, לרבות כרטיסי EMV שבמחזור, אינם מתאימים לדרישות הארגון מכרטיס משולב, לכן תידרש החלפתם.

4.5.3. יצירת יכולת בחירה של סוג החיוב בעסקאות "כרטיס לא נוכח" (למשל בעסקאות באינטרנט), מחייבת הנפקת כרטיסים חדשים בעלי מספרים שונים לכל סוג חיוב, או, לחלופין, התאמת הממשקים לביצוע העסקה.

4.6. **ניסיון בינלאומי מספק אינדיקציות לחוסר הצלחה צרכנית של כרטיס משולב -**

4.6.1. **בקנדה קיים איסור על הנפקת כרטיס משולב** – במסגרת רגולציה עצמית של הענף, שאומצה על ידי כל רשתות התשלומים, בחסות רשות הגנת הצרכן של

ממשלת קנדה⁹, נקבע כי כדי לצמצם את הבלבול הצרכני, כרטיסי דביט וכרטיסי אשראי צריכים להיות מונפקים כמוצרים נפרדים, לנוכח מאפייניהם המובחנים, ובפרט גישה לחשבונות שונים (עו"ש לעומת מסגרת אשראי).

4.6.2 בארה"ב כרטיס משולב לא הצליח, למרות קיום תמריצים להנפקה – במסגרת

חקיקת Dodd-Frank, הונהגה בארה"ב בשנת 2011 מגבלה על עמלה צולבת בחלק מעסקאות החיוב המיידיות¹⁰, בעוד שעל עסקאות קרדיט לא הוחלו מגבלות דומות. מצב זה יצר תמריץ למנפיקים להציע כרטיסים משולבים, במטרה להסיט עסקאות מדביט לקרדיט. עם זאת, אצל מנפיק אחד בלבד (Fifth Third Bank) המוצר עבר את שלב הפיילוט. יתר הבנקים בחרו שלא להשיק את המוצר. בעיתונות הכלכלית בארה"ב כרטיס משולב הוגדר כ"פתרון לבעיה שאינה קיימת"¹¹ (kind of solution "looking for a problem to fix").

4.6.3 נמצאו מספר דוגמאות ספורות של שווקים בהם הושקו כרטיסים משולבים, לרוב

כדי לתמוך בהעברת לקוחות מעסקאות חיוב מיידיות לעסקאות קרדיט, או לאפשר חיובים נדחים ועסקאות תשלומים. לא מצאנו דוגמאות בעולם בהן הוספת פונקציות חיוב מיידיות על כרטיסי אשראי נחלה הצלחה. גם הוספת פונקציות קרדיט (חיוב באשראי) על כרטיסי חיוב מיידיות נחלה בעולם הצלחה מוגבלת, אם בכלל.

4.6.4 תחום התשלומים עשוי לספק בעתיד הקרוב פתרונות המאפשרים ריבוי פונקציות

תשלום, או חלופות חיוב מיידיות שעוקפות מערכות מסורתיות של כרטיסי חיוב, תוך פתרון בעיית השקיפות הצרכנית וצמצום העלויות ומשך ההטמעה (לדוגמה, ארנק סולרי, אפליקציות תשלום וכד').

לסיכום, מבדיקתנו עולה כי לכרטיס משולב מאפיינים שעלולים להוביל להטעיית צרכנים וליצור השפעות שנוגדות את יעדי הפחתת השימוש במזומן והגברת התחרותיות. כמו כן, החדרת השימוש בעסקאות חיוב נדחה במסגרת כרטיס משולב לא צפויה ליצור חיסכון בעלות, וכרוכה בזמן הטמעה ארוך יותר מאשר החלופה של כרטיס נפרד. הטמעת חיוב מיידיות באמצעות כרטיס ייעודי נפרד, כמקובל בעולם, משאירה בידי הלקוח את כוח הבחירה לגבי סוג החיוב (ולא בידי בתי עסק, להם תמריצים להעדפת החיוב המיידיות).

המלצה: היכרות השוק עם המוצר של חיוב מיידיות (מוצר חדש עבור רוב הצרכנים), תיעשה באמצעות כרטיס ייעודי נפרד – כרטיס חיוב מיידיות.

⁹ Code of Conduct for the Credit and Debit Card Industry in Canada

¹⁰ Regulation II – Debit Card Interchange Fee and Routing (Durbin Amendment)

¹¹ "Debit/Credit Card Hybrids Fall Flat", American Banker, January 2 2013

5. מתכונת ההנפקה

להלן נפרט את מתכונת ההנפקה המוצעת של כרטיס חיוב מיידי ייעודי.

5.1. מוצר מדף –

- 5.1.1. ביום 26.5.14 פרסם המפקח על הבנקים את הוראת ניהול בנקאי תקין 422 "פתיחת חשבון עובר ושב ביתרת זכות וניהולו". סעיף 8 להוראה קובע כי כרטיס חיוב מיידי מהווה חלק בלתי נפרד מניהול חשבון ביתרת זכות. סעיף זה, שנכנס לתוקף ביום 1.1.2015, מחייב את כל התאגידים הבנקאיים לאפשר קבלת כרטיסי חיוב מיידי לכל לקוח שיבקש זאת.
- 5.1.2. נציין כי בבנקים שאינם מציעים כיום כרטיסי חיוב מיידי, נדרשת היערכות תפעולית ליישום ההוראה הנ"ל (התקשרות בהסכמי הפצה עם חברות כרטיסי האשראי, התאמות במערכות המחשוב לתמיכה במתן אישורים בזמן אמת בהיקף נרחב, התאמות לצורך גילוי נאות בחשבון הלקוח, תגבור מוקדי בירורים, ניהול הסיכונים וכד').
- 5.1.3. מבדיקות שערכנו עלה כי בעולם, כרטיסי חיוב מיידי מונפקים על ידי בנקים בלבד. לאור העדר תמריצים ויתרונות יחסיים בהנפקת דביט כמוצר חוץ-בנקאי, אנו ממליצים שלא לחייב את חברות כרטיסי האשראי להציע מוצר זה. להערכתנו, חברות כרטיסי האשראי יתחרו בכרטיסי החיוב המיידי באמצעות כרטיסים נטענים מזוהים רב-פעמיים.
- 5.1.4. מבדיקות שעשינו עלה, כי גם בשווקים בעלי חדירה גבוהה של כרטיסי חיוב מיידי, קיימות אוכלוסיות שמעדיפות שלא לקבל כרטיסי חיוב מיידי או כרטיס אשראי (למשל, חלק מהלקוחות מקרב אזרחים ותיקים). לכן, הצוות ממליץ להשאיר בידי הלקוחות את האפשרות לקבלת כרטיס למשיכת מזומן בלבד ללא עלות.

המלצה: כרטיס חיוב מיידי הוגדר כמוצר מדף בנקאי. מוצע לחייב תאגידים בנקאיים להציע מוצר זה לכל לקוח הפותח אצלו חשבון עו"ש. הבנקים ימשיכו להנפיק ללקוחות שירצו בכך כרטיסים למשיכת מזומן בלבד ("כספומט"), ללא עלות ללקוח, כמקובל היום.

5.2. בידול הכרטיס –

- 5.2.1. בכדי לאפשר שקיפות נאותה כלפי בתי העסק ומחזיקי הכרטיס, חשוב כבר בשלב ההנפקה ליצור בידול ויזואלי ברור של כרטיסי החיוב המיידי מיתר כרטיסי החיוב (למשל, באמצעות כיתוב "כרטיס מזומן"/"כרטיס חיוב מיידי" על גבי הכרטיס).
- 5.2.2. יצירת הבידול חשובה הן לאור המאפיינים הייחודיים של מוצר הדביט, והן בראיה של צעדים פוטנציאליים לעתיד, כגון האפשרות להתערבות בהסדרים בין סולקים לבתי העסק (להרחבה ראו סעיף 16 להלן).

המלצה: המנפיקים יחויבו ליצור בידול ויזואלי של כרטיסי חיוב מיידי מיתר כרטיסי החיוב.

5.3 דמי כרטיס –

- 5.3.1. ללקוחות שברשותם כרטיס אשראי בנקאי עלולה להיות רתיעה מסוימת מתשלום עמלה בגין כרטיס חיוב מיידי כמוצר החדש, כל עוד לא השתכנעו שהמוצר מספק עבורם הצעת ערך אטרקטיבית. הדרך המוצעת לטפל בחשש זה, הינה איסור על גביית דמי כרטיס, תוך יצירת סבסוד צולב מסוים (והכרחי לדעתנו) בשלב החדרת המוצר אל מול השירותים הבנקאיים האחרים. יצוין, כי הנפקת כרטיסי חיוב מיידי ללא דמי כרטיס מפורשים, תוך תמחור עלות המוצר בדמי ניהול חשבון העו"ש או במרווח הריבית, הינה פרקטיקה מקובלת במדינות שונות בעולם (לדוגמה, בריטניה).
- 5.3.2. לנוכח העלויות הכרוכות בהנפקה ותפעול של כרטיס חיוב מיידי, יש לדעתנו הצדקה לאפשר למנפיקים לגבות דמי כרטיס מלקוחות שאין ברשותם כל כרטיס אשראי בנקאי. הציפייה הינה שמוצר זה יתומחר במחיר נמוך מזה של כרטיס אשראי, שכן הוא מציע פונקציונליות נמוכה יותר והטבות פחותות יותר.

המלצה: לקוחות שברשותם כרטיס אשראי בנקאי, לא יחויבו בדמי כרטיס נוספים בגין כרטיס חיוב מיידי, לכל הפחות במחזור החיים הראשון של הכרטיס (תקופה של 3-4 שנים ראשונות).

לעניין הלקוחות שאין בידיהם כרטיס אשראי בנקאי, במידה ויימצא כי דמי הכרטיס אינם ראויים, תישקל האפשרות להכריז על השירות כבר פיקוח לעניין העמלה בהתקיים אחת העילות שבסעיף 9יא לחוק הבנקאות (שירות ללקוח)(עמלות), התשס"ח – 2008.

5.4 פניה יזומה ללקוחות -

- 5.4.1. בשלב החדרת המוצר, ולצורך הגדלת הזמינות של כרטיסי החיוב המיידי, נדרשת פעולה אקטיבית של הבנקים, מעבר לפרסום הכללי בדבר קיום המוצר. הבנק יבחר את סדר הפניה ללקוחות (האם לפנות קודם ללקוחות שאינם מחזיקים בכרטיסי חיוב, או לכל האוכלוסיות במקביל) וכן את מתכונת הפניה (באמצעות בנקאי בסניף, מוקד טלפוני וכד'). מסירת הכרטיסים ללקוחות תיעשה בדרכים המקובלות כיום.
- 5.4.2. בכדי לאפשר נתיב בקרה לפעילות הבנקים בהפצה יזומה של כרטיסי החיוב המיידי, הבנק ידרש לתעד את הפניה ואת מענה הלקוח – בקשה לקבלת כרטיס, או סירוב, תוך פירוט הנימוקים להחלטה, אם צוינו.
- 5.4.3. העלות הנמוכה יחסית של עסקת חיוב מיידי למנפיק (דרך העמלה הצולבת) מהווה נימוק מרכזי בהצעה להרחבת תפוצת כרטיסי החיוב המיידי. ללא קביעת עמלה צולבת נפרדת לעסקאות חיוב מיידי, ספק אם יש הצדקה משקית למהלך. בשל כך, **מועד קביעת עמלה הצולבת אמור להוות תאריך ייחוס לתחילת תהליך הפניה היזומה.**
- 5.4.4. הצוות סבור שאופצית OPT OUT, לפיה הכרטיסים מונפקים לכלל הלקוחות מבלי שהתקבלה הסכמה מפורשת שלהם לכך, אינה ישימה בהנפקה הראשונית של כרטיסי חיוב מיידי. מעבר לאמור בסעיף 4.5.1 לעיל, הוראת ניהול בנקאי תקין 470

אוסרת על הנפקת כרטיסי חיוב על שם הלקוח ללא הסכמתו המתועדת. יצוין כי בעבר, הנפקה במתכונת זו הגדילה את חשיפת הבנקים לסיכונים תפעוליים והובילה לתקלות שהיה בהן כדי לפגוע בחופש הבחירה של הלקוח ובפרטיותו.

המלצות:

תוך שנה מתחילת התהליך, יחויבו הבנקים להציע כרטיס חיוב מיידי לכלל לקוחותיהם בעלי חשבונות העו"ש (הן מחזיקי כרטיסי חיוב והן כאלה שאין ברשותם כרטיסי חיוב), וזאת באמצעות פניה יזומה. הבנקים יידרשו לתעד את הפניה ואת עמדת הלקוח באשר להנפקת הכרטיס. בנק ישראל יקבע מדדי בקרה פנימיים לבחינת קצב ההתקדמות בהנפקת כרטיסי חיוב מיידי ולבחינת השימוש בכרטיסים אלה.

6. דרישות טכנולוגיות ופונקציונאליות

6.1 - EMV

- 6.1.1 שוק כרטיסי החיוב בישראל עומד כיום בפני אתגר אימוץ דרישות ה-EMV ("כרטיס חכם"), המהוות סטנדרט בינלאומי מתקדם לאבטחת עסקאות "כרטיס נוכח". ההמלצות באשר למעבר ל-EMV מופיעות בפרק ו' לדוח זה. נציין כבר כאן, כי הצוות ממליץ לחייב את המנפיקים להטמעת דרישות EMV בכרטיסי חיוב מיידי חדשים שיונפקו.
- 6.1.2 בהקשר זה, נציין כי בעתיד ניתן לשקול לאסור על מנפיקים לאשר עסקאות פס מגנטי בכרטיסי חיוב מיידי EMV, לאחר תאריך חתך שייקבע, כתמריץ נוסף להסבה מהירה יותר של המסופים (POS) בבתי העסק לדרישות ה-EMV.

המלצה: כל כרטיס חיוב מיידי שיונפק (לרבות בחידוש כרטיסים קיימים) יעמוד בדרישות EMV.

7. צעדים נלווים לעידוד השימוש בעסקאות חיוב מיידי

7.1 הסדרת עמלות ממחזיק הכרטיס

החלטת הקבינט: קביעה כי אין לגבות עמלת פעולה בערוץ ישיר בכל עסקת חיוב מיידי בפני עצמה.

- 7.1.1 גביית עמלת פעולה בערוץ ישיר, בגין כל עסקת חיוב מיידי, או בגין שימוש יומי בכרטיס חיוב מיידי, מייקרת את עלות השימוש בכרטיסים אלה לצרכן ויוצרת תמריץ שלילי לביצוע עסקאות חיוב מיידי.
- 7.1.2 ביום 1.2.2015 נכנס לתוקפו תיקון לכללי העמלות (שירות ללקוח)(עמלות), התשס"ח-2008, לפיו אין לגבות עמלת פעולה בערוץ ישיר בעד פעולות חיוב בכרטיס חיוב מיידי מלקוח כהגדרתו בסעיף 9ט(ו) בחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981. התיקון, ימנע העמסת עמלות נוספות בגין שימוש בכרטיסי חיוב מיידי.

7.2 הסדרת הגילוי הנאות

החלטת הקבינט: הסדרת הגילוי הנאות לבתי העסק ולמחזיקי כרטיס החיוב המיידים אודות עסקאות בחיוב מיידים.

7.2.1 גילוי למחזיקי כרטיס –

בדיקה מול הגורמים המנפיקים כרטיסי חיוב מיידים, מעלה כי כיום ניתן גילוי מוגבל בנוגע לעסקאות בכרטיס זה- במסגרת פירוט הפעולות בחשבון העו"ש מוצג סך החיובים שבוצעו בכרטיס חיוב מיידים במהלך יום העסקים, ללא פירוט לגבי כל עסקה בנפרד. הלקוח יכול גם לצפות בפירוט העסקאות באתר האינטרנט של הבנק המנפיק או באתר האינטרנט של חברת כרטיסי האשראי המתפעלת את הכרטיס. כאמור, כרטיס חיוב מיידים מאפשר גישה מיידית וישירה לחשבון העו"ש, לכן קיימת חשיבות לשיקוף מיידים של החיובים בחשבון העו"ש, הן לצורך בקרת הלקוח אחר החיובים כאמצעי לאיתור השימושים לרעה, והן לצורך שליטה בניצול מסגרת העו"ש. בשל מאפיינים אלה, הפרקטיקה המקובלת בעולם הינה גילוי על עסקאות חיוב מיידים במסגרת פירוט התנועות בחשבון העו"ש, כאשר כל פעולת חיוב מיידים מוצגת בשורה נפרדת, כולל שם בית העסק בו בוצע החיוב. המעקב השוטף אחר החיובים יכול להתבצע על ידי הלקוח באמצעים אלקטרוניים כהגדרתם בהוראת ניהול בנקאי תקין 420, וכן בערוצים ישירים כגון יישומי סלולר, מוקד טלפוני ומכשירי מידע אוטומטיים. שירות התראות ב-SMS יכול להוות כלי בקרה אפקטיבי נוסף עבור הלקוחות (למשל, הגדרת קבלת הודעה במקרה של עסקה מעבר לסכום מסוים, או כאשר היתרה בחשבון יורדת מתחת לרף שהוגדר).

המלצה: תאגיד בנקאי יציג כל עסקה שבוצעה באמצעות כרטיס חיוב מיידים כשורה נפרדת בפירוט תנועות החשבון, בסמוך לאחר ביצועה, תוך סימון העסקה כפעולה שבוצעה בחיוב מיידים, וכן בציון תאריך ביצוע העסקה, שם הספק וסכום העסקה.

פרקטיקה של משלוח דוח נפרד על פעולות שבוצעו בכרטיס חיוב מיידים אינה נהוגה בעולם. הגילוי על פעולות בכרטיס חיוב מיידים ניתן במסגרת דוח פירוט תנועות בחשבון העו"ש ("סטטימנט") הנשלח אל הלקוח. כללי הבנקאות (שירות ללקוח)(גילוי נאות ומסירת מסמכים), התשנ"ב – 1992, מחייבים משלוח דפי חשבון ללקוחות אחת ל-6 חודשים, אם לא קיבל הלקוח את המידע קודם לכן בדרך אחרת. אם יתברר שתדירות משלוח דפי פירוט מהווה חסם לשימוש בכרטיסי החיוב המיידים, ניתן לבחון הגברת תדירות המשלוח, באמצעות תיקון כללי הגילוי הנאות לעניין זה (למשל, לתדירות רבעונית).

סעיף 4 בתקנות כרטיסי חיוב, התשמ"ו – 1986, מחייב מנפיקים למסור ללקוח הודעה ובה פירוט העסקאות שבוצעו בכרטיס אשראי (להלן – "דף הפירוט החודשי"). הוראת ניהול בנקאי תקין 470 ("כרטיסי חיוב") כוללת דרישות גילוי נוספות המתייחסות לדף הפירוט החודשי. כאמור, הדרישה למסור דף פירוט חודשי אינה חלה כיום על כרטיס חיוב מיידים.

אנו ממליצים כי ייתן פירוט העסקאות חודשי מרוכז גם בכרטיסי חיוב מידי. מאחר ומדובר בדיווח משלים, בנוסף לגילוי הפרטים עיקריים על כל עסקת חיוב מידי במסגרת פירוט הפעולות בחשבון העו"ש, אנו סבורים כי ברירת המחדל צריכה להיות באמצעות הערוצים הישירים.

המלצות:

לתקן את הוראת ניהול בנקאי תקין 470, תוך הוספת התייחסות לחובת הגילוי בכרטיסי חיוב מידי. מנפיק כרטיס חיוב מידי יגלה ללקוח, בדף פירוט חודשי את העסקאות שבוצעו בכרטיס, וכן את המפורט בסעיף 12(1) להוראה 470. דף הפירוט יעמוד לרשות הלקוח בעמדות השירות האוטומטיות ומסופי המחשב של התאגיד הבנקאי, וכן בכל אמצעי התקשורת בו נוהג הלקוח לקבל הודעות מהבנק, לרבות אמצעים אלקטרוניים (בכפוף להוראת ניהול בנקאי תקין 420).

7.2.2. גילוי לבתי העסק – בטיוטת הוראת ניהול בנקאי תקין "סליקת עסקאות בכרטיסי

חיוב" נכללת התייחסות כדלהלן לגילוי הנאות בגין שירותי סליקה:

"מבלי לגרוע מהוראות חוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981, הסכם ההתקשרות בין הסולק לבית עסק יפרט את כל התנאים המהותיים לגבי תוכנו, היקפו תנאיו ומחירו של השירות, לרבות: מועדי זיכוי בית העסק; עסקאות אשר יש צורך באישורן מראש; הימנעות מזיכוי בית העסק בסכום העסקה או החזרי חיוב; זכות בית העסק לבטל עסקה; תנאים לחיוב בית העסק במקרה של הכחשת עסקה או בעת ביצוע עסקה במסמך חסר; עסקה בתשלום נדחה; האמצעים שעל בית העסק לנקוט כדי למנוע שימוש לרעה; מידע ודיווחים שינתנו לבית העסק במסגרת שירות הסליקה וכל פרט נוסף שייקבע על ידי המפקח."

ככלל, אנו סבורים כי הגילוי לבתי העסק בנוגע לעסקאות חיוב מידי אמור להיות דומה לזה הניתן בנוגע לסוגי חיובים אחרים. דהיינו, לאפשר לבית העסק מעקב אחר העסקאות שבוצעו אצלו (לרבות סכום, תאריך ביצוע התשלום, תאריך זיכוי חשבונו של בית העסק ועמלת בית עסק). בנוסף, הגילוי אמור לאפשר לבית העסק לקבל מידע על מחזור העסקאות, עמלת בית העסק הממוצעת לפי סוג עסקה (עסקת חיוב מידי, עסקת קרדיט, עסקת חיוב נדחה בתשלום אחד, עסקת תשלומים), וכן מיצע על עמלות תפעוליות.

נציין, כי הסדרת הגילוי הנאות על פעילות הסליקה (בכלל סוגי עסקאות כרטיס חיוב) מטופלת בימים אלו על ידי אגף בנק-לקוח בפיקוח על הבנקים.

המלצה: ככל שיוחלט לקבוע רגולטורית את תכולת הגילוי לבתי העסק בעסקאות בכרטיסי חיוב, הגילוי על עסקאות חיוב מידי יטופל במסגרת ההסדרה הנ"ל.

7.3 הסדרת אופן העברת הכספים בעסקאות חיוב מיידי

החלטת הקבינט: הסדרת אופן העברת הכספים ממנפיק לסולק ומסולק לבית העסק, כך שבעסקאות חיוב מיידי זיכוי בית העסק יתבצע במועד קרוב ככל הניתן למועד ביצוע העסקה ולא יאוחר מ-3 ימי עסקים ממועד ביצוע העסקה.

7.3.1 כיום הסדרי העברת הכספים בין המנפיקים לסולקים ובין הסולקים לבתי העסק

אינם מבחינים בין עסקאות חיוב מיידי לעסקאות חיוב נדחה. כתוצאה מכך, גם בעסקאות חיוב מיידי בתי העסק מקבלים את תמורת העסקה כעשרים (20) יום בממוצע לאחר מועד ביצוע העסקה. הסדר כאמור אינו מעודד את בתי העסק להעדת עסקת חיוב מיידי על פני עסקת חיוב נדחה.

7.3.2 מבדיקתנו עולה כי פרק הזמן המקובל בעולם להעברת הכספים לבתי העסק

בעסקאות חיוב מיידי הינו 2-3 ימי עסקים. פרקטיקה זוהי מקובלת גם לגבי כרטיסים נטענים, שהתשלום באמצעותם מהווה חיוב מיידי של היתרה שהוטענה בהם מראש. בעולם, הסדרת מועדי העברת הכספים התבצעה במגוון דרכים, כגון חקיקה (למשל, דירקטיבת התשלומים באיחוד האירופי), כללי הסכמות (בתפקידן כמתג מקומי), או בהסכמי סליקה צולבת.

7.3.3 בכדי לזרז את תהליך התאמת הסדרי העברת הכספים לפרקטיקה המקובלת

בעולם בעסקאות חיוב מיידי, מוצע בשלב הראשון להעביר את ההנחיה באמצעות הוראות ניהול בנקאי תקין (הוראה 470 החלה על מנפיקים, וכן הוראה חדשה בנושא "סליקת עסקאות בכרטיסי חיוב", שתחול על סולקים). כמובן, כדי ליישם את ההנחיה, יידרשו התאמות בהסכמים בין המנפיקים לסולקים.

7.3.4 במפירטי אשראית EMV קיים סימון נפרד לעסקה כעסקת חיוב מיידי. לעומת זאת,

בגרסת אשראית הנוכחית לא קיים סימון אשר יכול להבחין בין עסקה המבוצעת בכרטיס החיוב המיידי לבין העסקאות שבוצעו בכרטיסי האשראי. כדי לאפשר כבר בזמן הקרוב העברת כספים בעסקאות חיוב מיידי בסמוך למועד ביצוע העסקה, יידרש פיתוח ממשק טכנולוגי בין המנפיק לסולק לצורך העברת המידע כי העסקה שבוצעה בבית העסק הינה עסקת חיוב מיידי.

המלצה: כל שרשרת העסקה החל מחיוב הלקוח ועד זיכוי בית העסק, תתבצע בסמוך לתאריך ביצוע העסקה בבית העסק, בכפוף למגבלות טכנולוגיות, וככלל לא יאוחר משלושה ימי עסקים ממועד הצגת העסקה בשב"א. בשלב ראשון, ההסדרה תבוצע באמצעות הוספת הנחיה זו בהוראות ניהול בנקאי תקין הרלוונטיות.

7.4 הפעלת תכנית חינוך פיננסי

7.4.1 לצד היתרונות, לעסקאות חיוב מיידי ישנן מגבלות מסוימות לעומת עסקאות

המבוצעות בכרטיסי אשראי (לרבות עסקאות חיוב נדחה):

7.4.1.1 הפסקת תשלום בשל אי-הספקה - סעיפים 10 ו-10א לחוק כרטיסי חיוב,

התשמ"ו-1986 מעניקים הגנה למחזיק כרטיס אשראי למקרה בו חל כשל תמורה מלא, כאשר הלקוח ביטל את העסקה או במקרים של חדלות פירעון של בית העסק. בכל אחד ממקרים אלו, תנאי בסיסי להגנה הוא

שהכסף נותר בידי המנפיק ולא הועבר על ידו (ראו לדוגמה שם, בסעיף 10(א)). בעסקאות חיוב מיידיות, מחזיק כרטיס חיוב מיידית לא יוכל להנות מהגנה זאת, שכן חשבונו מחויב באופן מיידית והכסף מועבר לבית העסק בסמוך למועד ביצוע העסקה.

7.4.1.2. חיוב מיידית לעומת חיוב נדחה ללא ריבית – לקוח שנמצא ביתרת חובה, או נכנס ליתרת חובה כתוצאה מביצוע עסקה בכרטיס חיוב מיידית, עלול לשאת בעלויות מימון גבוהות יותר כתוצאה מניצול מסגרת האשראי בחשבון הער"ש (אוברדרפט), זאת בהשוואה לחלופת חיוב נדחה, המעניקה למחזיק הכרטיס כ-16 ימים בממוצע ללא חיוב ריבית, וכן אפשרות לפריסת העסקה לתשלומים שאינם נושאים ריבית ישירה.

7.4.1.3. מועדונים, הנחות ונקודות – בשל העלות הנמוכה של כרטיסי החיוב המיידית, כרטיסים אלו בדרך כלל אינם מזכים את מחזיקיהם בהנחות בהטבות או מקושרים לתוכניות נאמנות.

7.4.2. בית עסק יידרש גם הוא להבין את ההבדלים בין עסקת חיוב מיידית לעסקת חיוב נדחה. לדוגמה, בנוגע לעסקאות ביטחון. כרטיסי אשראי משמשים לעיתים לעסקאות ביטחון בבתי העסק (למשל, בעת קבלת חדר במלון, או בעת שכירת רכב). מבדיקתנו עולה, כי שימוש בכרטיס חיוב מיידית לעסקאות ביטחון אינו מקובל בעולם. עסקת ביטחון בכרטיס חיוב מיידית חוסמת חלק מיתרת הער"ש לניצול, לצורך הבטחת ביצוע עסקת חיוב בעתיד¹². הלקוח לא תמיד מודע לסכום עסקת הביטחון שנחסם לשימוש ואף לא לסיבת החסימה. הבעיה חמורה במיוחד במקרה של לקוחות "מסורבי מסגרת אשראי" שמהווים אחד מקהלי היעד לכרטיסי חיוב מיידית, חלק מיתרת הזכות שלהם בחשבון הער"ש תהיה בפועל חסומה לצרכי ביטחון.

7.4.3. לנוכח המאפיינים האמורים, מבחינה צרכנית נכון יהיה לכוון את השימוש בכרטיסי חיוב מיידית לעסקאות יומיומיות, ולהימנע בהם מעסקאות הכרוכות באספקה לאחר מועד ביצוע התשלום. כאמור, נראה גם כי קיימת בעייתיות בביצוע עסקאות ביטחון בכרטיסי חיוב מיידית.

7.4.4. כדי להקל על הטמעת כרטיסי חיוב מיידית, ולעודד בחירה נבונה בין אמצעי התשלום, אנו ממליצים כי מהלך החדרת כרטיסי חיוב מיידית בישראל ילווה בתהליך חינוך פיננסי בנושא הדביט ושימושי. החינוך הפיננסי יכול להיעשות במשולב עם הסברה בנושא הפחתת השימוש במזומן¹³, תוך הדגשת יתרונות כרטיס החיוב המיידית כתחליף מזומן (למשל, זמינות ונוחות, חיסכון עלויות משיכת מזומן, הפחתת סיכונים זיוף וגניבה של מזומן וכד').

7.4.5. קיימת חשיבות בהפעלת תכנית חינוך פיננסי, גם לאור הכניסה לתוקף של סעיף 8 להוראת ניהול בנקאי תקין 422, המסדיר את חובת הנפקת כרטיס חיוב מיידית, החל מ-1.1.2015.

¹² בכרטיסי האשראי באירופה פרק הזמן ממועד ביצוע האישור המקדמי ("pre-authorization hold") לשחרור מסגרת האשראי יכול להגיע ל-30 יום.

¹³ המלצות וועדת לוקר.

המלצה: ההפצה היזומה של כרטיסי חיוב מיידי תיעשה יחד עם תכנית חינוך פיננסי לצרכנים ובתי העסק, בנוגע למהות המוצר, יתרונויותיו והשימוש בו.

7.5. סוגיית עיתוי שידור העסקה

העסקאות שבוצעו בבית העסק משודרות לשב"א כ-Batch, בדרך כלל אחת ליממה. אם בית העסק אינו משדר את ה-Batch בזמן, עלול להיווצר מצב של חסימת חלק מהיתרה/המסגרת בחשבון העו"ש לפרק זמן של יותר מיממה. סוגיה נוספת שהועלתה נוגעת לביטול העסקאות – בתי עסק נאלצים לעיתים לבטל עסקה שבוצעה בכרטיס (בגלל בקשת הלקוח, הזנת סכום שגוי וכד'). כדי לבטל את העסקה, משדר בית העסק את הביטול למנפיק. לאופן שידור הביטול השפעה על מחזיק הכרטיס: עסקה עם קוד "ביטול" משודרת למנפיק בזמן אמת, והיא משחררת את הכספים אשר שוריינו בעת אישור העסקה, בעוד שעסקה עם קוד "זיכוי" משודרת רק ב-Batch היומי¹⁴, ולכן היתרה/המסגרת נשארת חסומה, בגין עסקה שבוצעה ונשלחה בעניינה הודעת זיכוי, עד לקליטת הזיכוי בגין העסקה אצל המנפיק.

המלצה: מוצע לבחון פתרון טכנולוגי שימנע חסימת שימוש ביתרה בחשבון הלקוח בגין עסקה שבוטלה (למשל, באמצעות שידור מיידי של עסקאות הזיכוי למנפיק).

7.6. קביעת עמלה צולבת נפרדת לעסקאות חיוב מיידי

החלטת הקבינט: לפנות לממונה על ההגבלים העסקיים על מנת שיגבש תזכיר חוק, המסמיך אותו לקבוע את העמלה הצולבת (עמלת מנפיק) לעסקאות בכרטיסי חיוב נדחה, וכן מסמיך אותו לקבוע באופן מיידי עמלות צולבות נפרדות לעסקאות המבוצעות בכרטיסי מיידי, המשקפות, בין השאר, את סיכון האשראי המופחת בחיוב מיידי ביחס לחיוב נדחה.

7.6.1. עמלה צולבת מהווה מחיר פנימי המשולם על ידי הסולק למנפיק (במקרים בהם לא מדובר באותו גורם), אשר מקובל לראות בה כרף תחתון לעמלת בית העסק. בבסיס ההתערבות הרגולטורית בגובה העמלה הצולבת עומדת, בין היתר, הנחה לפיה רגישות של בתי העסק לשינויים בעמלת בית עסק נמוכה בהשוואה לרגישות של מחזיקי הכרטיס לעמלות המשולמות על ידם.

7.6.2. כיום נהוגה בישראל עמלה צולבת אחידה, שאינה תלויה בסוג החיוב. עמלה זו נקבעה בהסכם הסליקה הצולבת, על בסיס מתודולוגיה שאושרה במסגרת פשרה בהליכים המשפטיים שהתקיימו בבית הדין להגבלים עסקיים. מתודולוגיה זו מבוססת על גישת העלות, לפיה עמלה צולבת אמורה לכלול רכיבי עלות מסוימים של המנפיק, לרבות רכיב סיכון האשראי.

7.6.3. החשיפה של המנפיק לסיכון חדלות פירעון של מחזיק הכרטיס נמוכה בעסקת חיוב מיידי בהשוואה לעסקת חיוב נדחה, שכן חיוב חשבון הלקוח מתבצע בסמוך למועד ביצוע העסקה, ולרוב לאחר שנבדק האם קיימת יתרה מספקת בחשבון הלקוח לשם ביצועה. אם תשוקף הפחתת סיכונים המנפיק בעסקאות חיוב מיידי בעמלה הצולבת נפרדת שתיקבע לעסקאות אלו, העמלה הצולבת בעסקאות חיוב מיידי אמורה להיות נמוכה יותר מהעמלה הצולבת בעסקאות אשראי. לפי אומדן רשות ההגבלים

¹⁴ העסקאות שבוצעו בבית העסק מרוכזות יחדיו ב-POS ומשודרות לשב"א כשידור אצווה (Batch), בדרך כלל אחת ליממה.

העסקיים, כפי שמופיע בדוח "הגברת היעילות והתחרותיות בתחום כרטיסי החיוב" שפורסם ביום 9.09.2014 (להלן – "דוח הרשות")¹⁵, תחת המתודולוגיה הקיימת, הפער בעמלה הצולבת בין עסקת חיוב נדחה לבין עסקת חיוב מיידית, עומד על כ-0.42% לפחות. בסעיף 2.4.2 לעיל התייחסנו לגורמים שיכולים לצמצם את השפעת השינוי בעמלה הצולבת בעסקאות חיוב מיידית על רווחת בתי העסק.

7.6.4 גובה העמלה הצולבת משפיע על חלוקת עלויות המערכת בין מגזר ההנפקה למגזר הסליקה. לכן, במסגרת תהליך קביעת העמלה הצולבת ראוי להתייחס להשפעות פוטנציאליות של הקביעה, כגון:

7.6.4.1 העלאת עלות השימוש לצרכן בחשבון העו"ש, או בכרטיסי האשראי (דמי כרטיס או ריבית).

7.6.4.2 פגיעה בתמריצים להשקעה בשדרוגים טכנולוגיים, לרבות בתחומי אבטחה ומניעת הונאות.

7.6.4.3 פגיעה ברווחיות ויציבות הבנקים המנפיקים, והקטנת תמריצים לכניסת שחקנים חדשים לפעילות ההנפקה.

היצמדות לגישת העלות, לרבות בדיקה יסודית של רכיבי עלות על פני זמן, עשויה לצמצם את ההשפעות הנ"ל.

7.6.5 תחת ההנחה שהמנפיקים לא יגבו דמי כרטיס בגין כרטיס חיוב מיידית מלקוחות המחזיקים בכרטיס אשראי בנקאי, כפי שהמלצנו בסעיף 0 לעיל, כל עלויות המנפיק יכוסו על ידי הכנסות מעמלה צולבת. חשוב להביא זאת בחשבון בעת קביעת העמלה לעסקאות חיוב מיידית.

7.6.6 בסעיף 5.4.3 לעיל ציינו כי לדעתנו מועד קביעת עמלה הצולבת אמור להוות תאריך ייחוס לתחילת תהליך הפניה היזומה. ביום 10.8.14 פורסם להערות הציבור תזכיר חוק ההגבלים העסקיים (תיקון מס' 16 – קביעת עמלה צולבת). תיקון החקיקה האמור נועד להסמיך את הממונה על הגבלים עסקיים לקבוע את העמלה הצולבת (עמלת מנפיק). בעקבות פיזור הכנסת צפוי עיכוב משמעותי בהליך חקיקה זה, באופן שמשליך על מועד תחילת המהלך המוצע להרחבת תפוצת כרטיסי חיוב מיידית.

7.6.7 כפתרון ביניים, מוצע לשקול שימוש בסמכויות של בנק ישראל, מכוח סעיפים 9א-9יב לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א – 1981 (להלן – החוק), ולהכריז על השירותים שנותן מנפיק לסולק בקשר לעסקאות חיוב מיידית (עסקאות בכרטיס חיוב מיידית ועסקאות בכרטיס נטען) כשירות בר פיקוח ולקבוע לשירות זה מחיר מרבי (גובה מקסימלי לעמלה הצולבת), שיהיה נמוך מהעמלה הצולבת הנהוגה כיום בעסקאות כרטיסי חיוב. קביעת עמלה צולבת מופחתת בעסקאות חיוב מיידית תהיה לתקופת ביניים עד להשלמת הליך החקיקה המקנה לממונה על הגבלים העסקיים את הסמכויות לעניין קביעת העמלה הצולבת.

7.6.8 קביעת עמלה צולבת נפרדת לעסקאות חיוב מיידית מתייחסת ליחסים שבין הסולק למנפיק. קיימת ציפייה לעדכון הסכמי הסליקה עם בתי העסק, באופן המשקף את

¹⁵ עמ' 12 בדוח הרשות.

הפחתת התשלומים למנפיקים בעסקאות חיוב מיידי. ככל שההפחתה בעמלה הצולבת בעסקאות חיוב מיידי לא תשתקף גם בעמלות בתי העסק, יש לשקול התערבות גם בעמלת בית עסק.

המלצות:

שימשו בסמכויות הנגיזה מכוח סעיפים 9יא- 9יב לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א – 1981, להכריז על עמלה צולבת לעסקאות חיוב מיידי (עסקאות בכרטיס חיוב מיידי ועסקאות בכרטיס נטען) כברת פיקוח, ולקבוע את מחירה המירבי לתקופת בנייים, עד להשלמת הליך החקיקה המקנה את הסמכויות הרלוונטיות לממונה על הגבלים עסקיים.

8. סיכונים להצלחת המהלך

במהלך להחדרת השימוש בעסקאות חיוב מיידי גלומים סיכונים, שעלולים להביא לתוצאות שאינן עולות בהכרח בקנה אחד עם יעדי המהלך. להלן פירוט הסיכונים הפוטנציאליים, תוך התייחסות למענה המוצע:

8.1 סיכול החדרת הדביט על ידי המנפיקים –

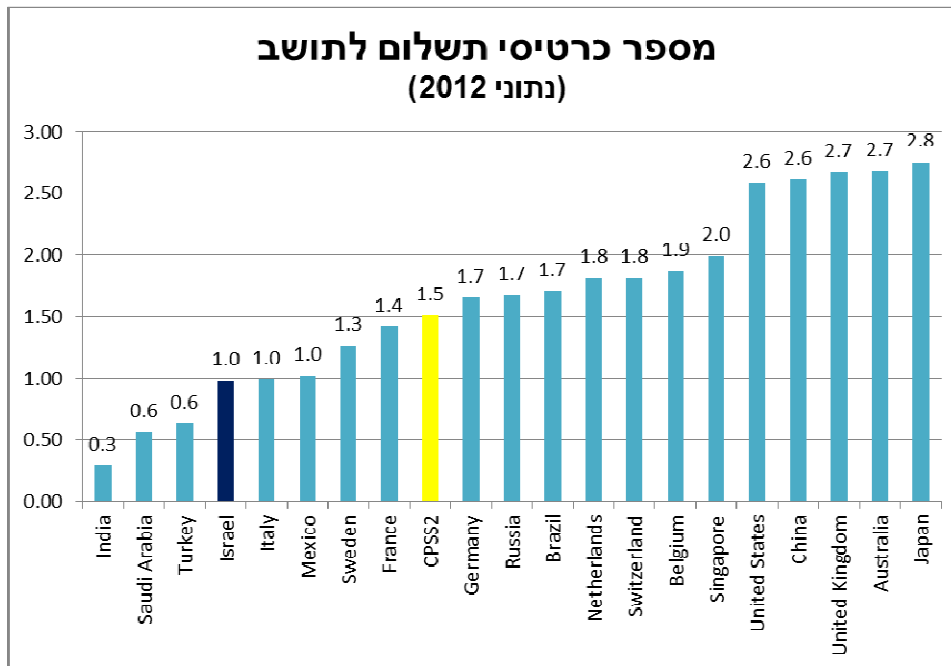
8.1.1 להערכתנו, לבנקים קיימים תמריצים להנפקת כרטיסי חיוב מיידי. חלק מאובדן ההכנסות מעמלה צולבת (בשל קביעת עמלה צולבת נפרדת לעסקאות חיוב מיידי) יפוצה בגידול במחזורי הסליקה והחיסכון בעלויות הטיפול במזומן ובשיקים. בנוסף, בהשוואה לעסקת חיוב נדחה, ובמיוחד בהשוואה לעסקת תשלומים, עסקת חיוב מיידי יוצרת חיסכון בהקצאת ההון של הבנק המנפיק ובדרישות חובת הנזילות.

8.1.2 המתווה המוצע מבטל את האפשרות לגביית עמלות ישירות בקשר לכרטיס חיוב מיידי שהונפק למחזיק כרטיס אשראי בנקאי.

8.1.3 המתווה המוצע מחייב את הבנקים לבצע פניה אקטיבית לבעלי חשבונות העו"ש, בהצעה לקבל כרטיס חיוב מיידי, לרובם ללא עלות נוספת. ככל שיעלה חשש לפעולות הנוגדות הנחיה זו, עומדים לפיקוח על הבנקים מגוון כלים כדי לוודא קיום הנחיותיו.

8.2 העדר תמריץ ללקוח להחזיק שני כרטיסים נפרדים -

להערכתנו, מדובר בחשש מדומה. אמנם מספר הכרטיסים לנפש בישראל נמוך בהשוואה בינלאומית (ראו תרשים להלן), אולם הדבר משקף היטב את העדרו של כרטיס החיוב המיידי אצל מרבית הלקוחות המחזיקים בכרטיסי אשראי. במרבית המדינות, המאופיינות ברמה גבוהה של שימוש בדביט, כרטיס החיוב המיידי הינו כרטיס נפרד, הנוסף על כרטיס אשראי/חיוב נדחה שבידי הלקוחות.



מקור: CPSS והדיווחים לפיקוח על הבנקים

8.2.1. כבר היום, לפי נתוני הלמ"ס¹⁶, כ-14% מהאוכלוסייה של בני 20 ומעלה מחזיקים בשלושה כרטיסים ויותר.

8.2.2. המתווה המוצע אינו מייצר עלות כספית נוספת בהחזקת כרטיס חיוב מיידי, ללקוחות המחזיקים בכרטיסי חיוב נוספים.

8.3 העדר תמריץ ללקוח להסיט שימושים מחיוב נדחה לחיוב מיידי –

8.3.1. לאחר מהלך הנפקה יזומה, יכול להיווצר מצב בו יהיו ברשות הציבור מספר רב של כרטיסי חיוב מיידי שאינם פעילים, בשל העדפה חזקה של אמצעי התשלום האחרים, או העדר תמריץ מספק לשימוש בכרטיס חיוב מיידי מצד בתי העסק. במקרה כזה, יהיה מקום לשוב ולבחון מחדש את הנחות היסוד שבבסיס החדרת המוצר, וכן לשקול נקיטת צעדים משלימים. ניתן לחשוב על מיזמים פוטנציאליים לעידוד השימוש בכרטיסי חיוב מיידי, כגון תשלום בתחבורה ציבורית, נקודות מכירה באוניברסיטאות, ירידים וכו'.

המלצה: לבצע סקר לבדיקת טעמי הציבור בכל הקשור לשימוש באמצעי התשלום, וכרטיסי החיוב המיידי בפרט סקר כאמור עשוי לאפשר זיהוי חסמי שימוש, להוות בסיס לקביעה/עדכון של מדדי בקרה, ובחינת צעדים משלימים לעידוד השימוש בעסקאות חיוב מיידי.

חלק ג': מועדי העברת הכספים בעסקאות חיוב נדחה

החלטת הקבינט: הסדרת אופן העברת הכספים ממנפיק לסולק, כך שבעסקאות חיוב נדחה זיכוי הסולק יתבצע במועד קרוב ככל הניתן למועד ביצוע העסקה ולא יאוחר מ-3 ימים ממועד ביצוע העסקה.

9. הסדרי העברת הכספים

9.1. בעסקאות חיוב נדחה בישראל נהוג כיום הסדר בין מנפיקים לסולקים הפועל כדלהלן (להלן – "הסדר העברת כספים בחיוב נדחה"):

9.1.1. חשבונו של מחזיק הכרטיס מחויב במועד קבוע בחודש העוקב (המועד נבחר על ידי הלקוח, מתוך מספר מועדים אפשריים, בדרך כלל בסמוך למועד כניסת המשכורת).

9.1.2. המנפיק מעביר את הכסף לסולק במועד קבוע בחודש העוקב (שני לחודש, בחודש העוקב).

9.1.3. הסולק מעביר את הכסף לבית העסק במועד קבוע שנקבע בהסכם הסליקה, לרוב, כברירת המחדל, הכסף מועבר לבית העסק תוך 20 יום בממוצע ממועד ביצוע העסקה ע"י מחזיק הכרטיס¹⁷.

9.2. משמעות הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה הינה שמחזיק הכרטיס מקבל בממוצע כ-17 ימי אשראי ללא ריבית ("תקופת גרייס") וכי עלות מימון תקופת הגרייס מושתת על בתי העסק. הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה שתואר לעיל מייצר שתי תוצאות נלוות:

9.2.1. בתי עסק המעוניינים בהקדמת התקבול, פונים לקבלת מימון מחברות ניכיון, סולקים או בנקים. במלים אחרות, הקדמת התקבול לבית עסק שחפץ בכך, מהווה רכיב נוסף בעלויות, מעבר לעמלה שמשלם בית העסק בגין שירותי הסליקה.

9.2.2. סולק פוטנציאלי שאינו תאגיד בנקאי או תאגיד עזר בנקאי, יידרש להקצאת הון גדולה יותר בגין חשיפת אשראי למנפיקים, בין מועד ביצוע העסקה למועד העברת הכספים לידיו, לעומת מצב בו היה מקבל את הכספים מהמנפיק בסמוך למועד ביצוע העסקה.

9.3. מבדיקות מול הארגונים הבינלאומיים עולה כי ההסדר הנהוג בישראל חריג יחסית לפרקטיקה המקובלת בעולם, לפיה ההתחשבות בין מנפיק לסולק הינה יומית, בפער של עד שני ימי עסקים ממועד ביצוע העסקה בגין כל סוגי החיובים. יודגש כי:

9.3.1. במדינות בהן העמלה הצולבת נקבעת ע"י הארגונים הבינלאומיים, עלות מקורות המימון נכללת כרכיב בעמלה הצולבת.

9.3.2. בישראל עיקר העסקאות הינן עסקאות חיוב נדחה, שאינן נושאות ריבית (כולל עסקאות תשלומים המהוות כ-30% ממחזור העסקאות בכרטיסי חיוב), בעוד שבמדינות אחרות עיקר העסקאות מחולקות בין עסקאות חיוב מיידי ועסקאות אשראי (נושא ריבית), לעיתים עם תקופת "גרייס" ראשונית. ההסכמה של בית העסק לקבלת תשלום בחיוב נדחה, וכן לביצוע עסקאות תשלומים (על פני האפשרויות חיוב אחרות), יכולה לנבוע ממגוון שיקולים, כגון הגדלת מחזור המכירות או מתן מענה לתחרות בשוק.

¹⁷ ביום ה-2 לחודש בגין עסקאות שבוצעו במחצית הראשונה של החודש הקודם, וביום ה-8 לחודש, בגין העסקאות שבוצעו במחצית השניה של החודש הקודם. חלק מבתי העסק מזוכים במועדים אחרים.

9.3.3. להשלמת התמונה נציין כי לצד עסקאות חיוב נדחה, כרטיסי האשראי בישראל מאפשרים גם ביצוע "עסקאות קרדיט" בהן הלקוח מחוייב בריבית ממועד ביצוע העסקה ועד למועד פירעון התשלומים בגינה. בעסקאות אלה העברת הכספים מהמנפיק לסולק ומהסולק לבית העסק נעשית בדרך כלל בסמוך למועד ביצוע העסקה, כמקובל בעולם.

10. עיתוי ואופן ההתערבות

10.1. הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה מעוגן בהסכם התפעולי בין חברות כרטיסי האשראי, שאושר בעבר על ידי הממונה על הגבלים עסקיים. הסדר זה מהווה חלק מההסכמה על העמלה הצולבת, אליה הגיעו רשות ההגבלים העסקיים וחברות כרטיסי האשראי בדצמבר 2011, הסכם שאושר בבית הדין להגבלים עסקיים, ותוקפו עד סוף שנת 2018. שינוי הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה יכול אולי גם להשפיע על ההסכמות כאמור, באם יבוצע בעת הזו. לכך גם השלכות פוטנציאליות על לוחות הזמנים לביצוע השינוי המוצע.

10.2. שינוי הסדר העברת הכספים ממנפיק לסולק יכול להיעשות תוך פיצוי המנפיקים בעמלה הצולבת, או ללא פיצוי כאמור. להלן נציג התייחסות לתוצאות אפשריות של שינוי ההסדר, בשים לב לכך שההצעה שנכללה בהחלטת הקבינט מתייחסת לחיוב המנפיקים להעביר את הכספים בסמוך למועד ביצוע העסקה, אולם אינה מחייבת את הסולקים להעביר את הכספים באופן מיידי לבתי העסק.

11. קיצור מועדי ההתחשבות תוך פיצוי בעמלה הצולבת

11.1. נהוג לראות בעמלה הצולבת כרף תחתון לעמלת בית עסק, לכן קיים קושי להצדיק מהלך של העלאת עמלה צולבת, מבלי שקיימת ודאות שהחיסכון בעלויות המימון לבית העסק יועבר אליו במלואו. החלטה לשקף את עלויות המימון בעמלה הצולבת, תחייב אפוא, התערבות גם במועדי העברת התשלומים בין הסולקים לבתי העסק. לפיכך, אם יוחלט על שינוי הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה תוך פיצוי מנפיקים בעמלה הצולבת, יש לכרוך העלאת העמלה הצולבת בקיצור מועד העברת הכספים גם מסולקים לבתי העסק.

11.2. השפעה על בתי העסק – ההצעה מבקשת כי עלויות הקדמת התשלום ממנפיק לסולק יושתו על בתי העסק, באמצעות הגדלת עמלת הסליקה, תוך שכספי הסליקה יועברו אליהם בזמן מוקדם יותר. השפעת מהלך זה אינה מבחינה בין בתי עסק שזקוקים לשירות הקדמת תשלום לכאלה שאינם זקוקים להקדמת תשלום (למשל, בגלל אספקה מאוחרת של מוצר או שירות, הימצאות בית העסק ביתרת זכות וכד'). לפיכך, המהלך צפוי להיטיב, לכאורה, עם בתי העסק שזקוקים להקדמת התשלום ולהרע את מצבם של בתי עסק שאינם זקוקים לכך¹⁸, שכן השקעות קצרות טווח ובסיכון נמוך של הכספים שהוקדמו צפויות להניב תשואה נמוכה משמעותית מהריבית הבין-בנקאית הגלומה בתוספת העמלה הצולבת. לפיכך, במבט משקי, אין כל ביטחון כי פתרון של העלאת העמלה הצולבת בתמורה להקדמת התשלום בהסדר העברת כספים בחיוב נדחה, יוביל לרווחה משקית כלשהי.

¹⁸ קיים קושי להעריך את שיעור בתי העסק הזקוקים להקדמה מהמחזור. נציין כי הערכת שוק הניכיון ודומיו (מקדמה והקדמה) עומדת על כ-30% מהמחזור.

11.3. סוגיות תחרותיות -

11.3.1. ככל שבית העסק יקבל את התקבולים בגין כל העסקאות שבוצעו ללא קשר לסוג הכרטיס, התמריץ שלו לאפלות בין כרטיסים שונים יקטן. אולם פער לא מבוטל בין העמלה שבית העסק משלם בעסקאות חיוב מיידי לעסקאות חיוב נדחה, עלול לגרום לבתי העסק להעדיף את החיוב המיידי.

11.3.2. כיום, הקדמת התשלום אינה מגולמת בעמלה הצולבת, ולכן יכול בית העסק לבחור האם להקדים את התשלום, באמצעות רכישת שירותי הקדמה, או לא לעשות זאת. השינוי המוצע משית עלות נוספת של הקדמת תשלום על כלל בתי העסק, כולל כאלה שאינם מעוניינים בהקדמה.

11.3.3. בהתייחס לעסקאות חיוב נדחה בתשלום אחד, המהלך המוצע מחליף מנגנון של תחרות בין בנקים, סולקים וחברות ניכיון בתחום הקדמת התשלומים, במנגנון הקדמה במחיר מפוקח. התערבות מסוג זה מוצדקת רק במקום בו קיימות עדויות מובהקות לכשל שוק, עדויות שלא נמצאו על ידנו.

11.3.4. שוק הניכיון כולל גם שחקנים שאינם חברות כרטיסי האשראי. יכול וביטול שוק הניכיון לעסקאות בתשלום אחד, יגרום לייקור הוצאות וירידה בהכנסות של חברות הניכיון, ובכך להחלשת התחרות בשוק האשראי העסקי, במיוחד לבתי העסק הקטנים.

11.3.5. **שינוי הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה צפוי גם ליצור חסם כניסה למנפיקים חדשים (שאינם בנקים או חברות כרטיסי אשראי) מאחר ועלויות המימון של אלו עשויות להיות גבוהות בהשוואה לבנקים גדולים וחברות כרטיסי האשראי (בהשוואה לעלות לסולקים, עלות למנפיקים תהיה גבוהה יותר, שכן סולקים ידרשו לרתק הון בשיעור של 0.2%*0.15% מהחשיפה, בעוד שמנפיק ידרש לגייס את מלוא הסכום). בנוסף, הצורך בהעברת הכספים טרם חיוב מחזיק הכרטיס מייצר אתגרים ועלויות בתחום ניהול נזילות המנפיק.**

11.4. סוגיות יישומיות - ניתן להצביע על מספר סוגיות יישומיות בנוגע לשינוי הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה:

11.4.1. כיום העמלה הצולבת נקבעת בגישת העלות, באופן שאמור לשקף רכיבי עלות מסוימים של המנפיקים. עלות מקורות המימון של המנפיקים תלויה באופן ישיר בריבית הבין-בנקאית. הכללת עלות זו בנוסחת העמלה הצולבת עשויה לחייב יצירת מנגנון דינאמי של עדכון העמלה הצולבת, בעת שינוי בריבית הבין-בנקאית. למותר לציין כי קיימים הבדלים בעלויות הגיוס של הבנקים, בינם לבין עצמם, וכי ריבית בין-בנקאית אינה מייצגת בהכרח את עלות גיוס המקורות של חברות כרטיסי האשראי, ושל מנפיקים שאינם תאגידי עזר בנקאיים.

11.4.2. קיים קושי מתודולוגי מובנה במעבר מעמלות ניכיון דיפרנציאליות (שתלויות בסיכון בית העסק, והיקף הפעילות מולו וכד') לעמלה אחידה. ככל שהעמלה הצולבת לא תשקף בצורה מהימנה את עלות גיוס המקורות האפקטיביות של המנפיק, צפוי המנפיק לפנות אל מחזיקי הכרטיס, לשם השלמת הפער.

12. קיצור מועדי ההתחשבות ללא פיצוי בעמלה הצולבת

12.1. חלופה נוספת שנבחנה היא חיוב המנפיקים להעביר תשלומים לסולקים בתוך 3 ימים ממועד ביצוע העסקה, ללא פיצוי למנפיק בעמלה הצולבת וללא דרישה להעביר את הכספים במיידית לבית העסק. בחלופה זו נוצרת למנפיקים שאינם סולקים עלות נוספת¹⁹. עלות המימון המושתת על המנפיקים עשויה להוות חסם כניסה לשחקנים חדשים למגזר ההנפקה, בפרט למנפיקים שאינם קשורים לתאגידים בנקאיים. מאחר וכרטיס החיוב המיידית הינו מוצר בנקאי, משמעות הדבר, חשש מהקטנת היצע כרטיסי חיוב נדחה.

12.2. השפעה על מחזיקי כרטיסים - לא ניתן לשלול תרחיש בו המנפיקים ינסו להשית לפחות חלק מהעלות הנוספת הנובעת משינוי הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה, על מחזיקי הכרטיס, באחת הדרכים הבאות ו/או שילוב ביניהן:

12.2.1. השתת עלות המימון הנוספת בריביות או בעמלות ממחזיקי הכרטיסים, לצד צמצום ההטבות למחזיקי הכרטיסים;

12.2.2. ביטול "תקופת הגרייס" (בפרט במצב בו נאסר על המנפיקים להגדיל את העמלות כדי לסבסד את עלות העברת הכסף באופן מיידית) – כך שמצבו של לקוח יושווה למצב הלקוח בעסקת קרדיט – חיוב בריבית מיום ביצוע העסקה ועד לגביית התשלום בפועל;

12.2.3. קיטון בהיצע כרטיסי חיוב נדחה, לטובת כרטיסי אשראי מתגלגל וכרטיסי חיוב מיידית – כך שכרטיס החיוב הנדחה יהפוך לכרטיס יוקרה ללקוחות מבוססים בלבד (מצב שקיים בפועל בחלק מהשווקים שבדקנו) ותוך פגיעה בהיצע עסקאות התשלומים המהוות כיום כ-30% ממחזור העסקאות המקומי בכרטיסי חיוב. יכול והשתת עלויות לא תהיה אחידה, ולקוחות בעלי כוח מיקוח נמוך יותר יישאו בעיקר תוספת העלות הנובעת מהשינוי האמור.

12.3. **השתת עלויות מימון על מחזיקי כרטיס עלולה ליצור מעבר מאשראי זול יותר הניתן כיום לבתי העסק, לאשראי יקר יותר בו יחויבו מחזיקי הכרטיסים.** ככלל, ריבית גיוס הכספים של בתי העסק למימון "תקופת הגרייס" (למשל באמצעות קבלת מקדמות וניכיון מגובה שוברים) נמוכה לעין שיעור מהריבית בה מחויבים לקוחות בגין אשראי שניתן בכרטיסי האשראי²⁰. פערי ריבית אלו יכולים לנבוע מכך שלבתי העסק כוח מיקוח רב יותר מול נותני האשראי ותחליפי מימון רבים יותר. הסבר נוסף נעוץ בכך שאשראי צרכני הינו לרוב אשראי סולו ללא ביטחונות, בעוד שאשראי עסקי מגובה ברובו בשוברי עסקאות שמהווים מעין ערבות של המנפיק, וקיימת לסולק יכולת קיזוז מהשוברים שטרם שולמו לבית העסק. דומה שהפגיעה שתיווצר מהותית דווקא באוכלוסיות חלשות אצלן שימוש בחיוב נדחה חוסך עלויות מימון.

¹⁹ בהנחה שהריבית הבין-בנקאית עומדת על 1.0% והקדמת התשלום הינה ב-18 יום בממוצע, תוספת ההוצאה למנפיקים הינה בין 108 מ' ש"ח (בהנחה של עלות גיוס לפי ריבית בינבנקאית) ל-172 מ' ש"ח (בהנחה של עלות גיוס שגבוהה ב-0.6% מעל הריבית הבינבנקאית – הנחה סבירה יותר עבור תאגיד עזר). תוספת ההוצאה צפויה להיות גבוהה יותר עם עליה בריבית הבין-בנקאית. כך בהינתן ריבית של 3%, תוספת ההוצאה הצפויה הינה 321-384 מ' ש"ח. לשם השוואה, בשנת 2013 הסתכם הרווח לפני מס של חברות כרטיסי האשראי (מאוחד) ב-839 מיליון ש"ח.

²⁰ לדוגמה, על פי דוחות כספיים של חברת ישראלכרט לשנת 2013, ריבית ממוצעת על יתרת האשראי ממחזיקי כרטיס - 9.0%, לעומת ריבית ממוצעת מבתי העסק 4.0% (בעסקאות הקדמה, אשראי ופקטורינג).

- 12.4. ייקור עלות השימוש בכרטיסי חיוב נדחה עבור הצרכנים יתמרץ שימוש באמצעי תשלום אחרים, כגון מזומן וכרטיסי חיוב מיידים. ככל שקיימות אוכלוסיות ועסקאות בהן עסקת חיוב מיידית אינה מהווה תחליף קרוב לעסקת חיוב נדחה.
- 12.5. צמצום היצע עסקאות חיוב נדחה לטובת עסקאות חיוב מיידיות ועסקאות קרדיט עשוי להוביל לצמצום השימוש בעסקאות התשלומים. יש לתת את הדעת לפגיעה פוטנציאלית בפעילות העסקית של ענף המסחר והשירותים, עקב ירידה בהיקפי העסקאות כתוצאה מהעדר אפשרות אפקטיבית לבצע עסקאות תשלומים בשוק.
- 12.6. שינוי הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה הינו כאמור במקטע שבין מנפיק לסולק, ואינו מחייב את הסולקים להעביר את הכספים מיידית לבתי העסק. גם אם יועבר הכסף מיידית מהסולק לבית העסק, הסולקים עשויים להציע עמלות בית עסק דיפרנציאליות שישקפו את עלויות הקדמת התשלום, הדומות לעלויות שנהוגות כיום (למעט במקרה שבו לא תועלה העמלה הצולבת בגין הקדמת התשלום בחיוב נדחה). בכך ימותן החיסכון הצפוי לבתי העסק מהקדמת מועדי העברת הכספים.

13. השפעה על דרישות ההון מסולקים

- 13.1. סולקים שיקבלו רישיון סליקה מבנק ישראל, בדומה לסולקים שהינם חברות כרטיסי האשראי, נדרשים לעמוד בהוראות מדידה והלימות הון (הוראות ניהול בנקאי תקן 201-211). אצל סולק שאינו עוסק במתן אשראי, עיקר הקצאת ההון בגין סיכון האשראי בנדבך הראשון נובעת מחשיפתו למנפיקים.
- בנוסף, פעילות הסליקה חשופה לסיכונים ייחודיים במצבים של כשל תמורה, הכחשת עסקה במסמך חסר או חדלות פירעון של בית העסק. גם חשיפות אלה מחייבות הקצאת הון מסולק, במסגרת הנדבך השני.
- 13.2. יודגש כי **המהלכים לקידום השימוש בעסקאות חיוב מיידיות צפויים להביא להפחתת דרישות ההון מסולקים**, עקב שינוי תמהיל העסקאות וקיצור מח"מ החשיפה למנפיקים.
- 13.3. ההשפעה של שינוי ההסדר להעברת הכספים בחיוב נדחה על דרישות ההון מסולק תלויה בתמהיל העסקאות של בתי העסק הקשורים עם אותו סולק. ככל שמשקל עסקאות התשלומים בבית העסק גבוה יותר, ההשפעה על דרישות ההון תהיה מתונה יותר. לפי אומדן גס, **שינוי בהסדר להעברת הכספים בחיוב נדחה צפוי להקטין את דרישות ההון מסולקים בנדבך הראשון ב-49-55% בממוצע**²¹.
- 13.4. חוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו – 1986 (להלן – החוק) מפרט את העילות החוקיות לביטול עסקה עקב חדלות פירעון של בית העסק, והחזר החיוב למחזיק הכרטיס במצבי כשל תמורה מלא והכחשת עסקה. במצבים אלו, אם ישתנה הסדר העברת הכספים בחיוב נדחה, והמנפיק יידרש להעביר את הכסף לסולק מבלי שהגיע מועד חיוב מחזיק הכרטיס בגין העסקה, המנפיק יכול יהיה להיות חשוף לדרישת לקוח שטרם חויב בגין העסקה לעצור את חיוביו. המנפיק כאמור העביר כבר את הכסף לסולק, וזה לבית העסק, בעוד שהלקוח טרם חויב בתשלום.

²¹ הקצאת ההון לאחר השינוי בהסדר העברת התשלומים הוערכה ב-2 שיטות: שיטה א' – הקצאת הון בגין יתרת חשיפה השווה למחזור סליקה ממוצע לתקופה של יומיים (משקף פרק הזמן מאישור העסקה עד העברת הכספים לסולק), בתוספת 30% מיתרת החייבים בגין פעילות בכרטיסי האשראי (משקף את נתח העסקאות בתשלומים). שיטה ב' – הקצאת הון בגין יתרה השווה למחזור ממוצע ל-18 יום (משקף הקדמת זרם התשלומים ב-18 יום בממוצע).

כמו כן, המנפיק מחויב להשיב את סכום החיוב ללקוח אם זה הודיע לו בתוך 30 יום ממועד ביצוע העסקה במסמך חסר, כי לא ביצע את העסקה, או שפרטי המסמך הושלמו שלא בסכום בו התחייב הלקוח.

במצבים שתוארו לעיל, המנפיק פונה לסולק והסולק לבית העסק, לשם השבת הכספים. במקרה שלא ניתן להיפרע מבית העסק - הסולק נדרש לשאת בעלות זו. בהסדר העברת הכספים בחיוב נדחה הקיים כיום, העברת התמורה מהמנפיק נעשית ככלל אחרי מועד חיוב חשבון מחזיק הכרטיס, עובדה המצמצמת מהותית את החשיפה של הסולק/המנפיק במצבים של ביטול עסקה או החזר חיוב שתוארו לעיל.

העברת הכספים ממנפיק לסולק, טרם חיוב מחזיק הכרטיס, צפויה להוביל לגידול בחשיפת הסולק/המנפיק בהשוואה להסדר העברת הכספים בחיוב נדחה הקיים כיום.

14. השפעה על הסיכון בו נושא מחזיק הכרטיס

14.1. סעיף 10א לחוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו – 1986 מספק למחזיק הכרטיס הגנה ממצב בו המוצר שנרכש בעסקה בכרטיס חיוב ולא סופק (כשל תמורה מלא), אולם הגנה זו אינה חלה על עסקה בתשלום אחד, שהספק (בית עסק) קיבל את מלוא תמורתה טרם הודעת הלקוח, ומי שנתן לספק אשראי בשל אותה עסקה אינו יכול להיפרע מהספק בדרך של קיזוז.

14.2. שינוי ההסדר להעברת הכספים בחיוב נדחה המחייב העברת הכספים ממנפיק לסולק לפני חיוב מחזיק הכרטיס, עלול לצמצם את ההגנה הצרכנית שמקנה החוק למחזיק הכרטיס, שכן במקרה של ביטול עסקה בשל כישלון תמורה מלא או בשל חדלות פירעון של בית העסק, המנפיק לא יכול לעצור את התשלום (שכבר עבר) והתמודדות הלקוח (מחזיק הכרטיס) תהיה מול בית העסק ישירות. הקטנת ההגנה הצרכנית עלולה לפגוע באמון הציבור בכרטיסי החיוב.

לסיכום, לשינוי ההסדר להעברת הכספים בחיוב נדחה יתרונות וחסרונות. יתרונותיו הם בכך שהוא עשוי להקטין עלויות מימון של חלק מבתי העסק, ולהקל בדרישות ההון מסולקים חדשים. חסרונותיו הם, חשש מהוספת חסמי כניסה למנפיקים חדשים ולפגיעה בניכיון חוץ-בנקאי; חשש מפגיעה בהיצע מוצר החיוב הנדחה, או ייקור עלות השימוש בכרטיסי החיוב הנדחה באופן המתנגש עם יעדי הפחתת השימוש במזומן ולבסוף החלטה לשקף את העלות בעמלה הצולבת עלולה להשית עלות נוספת על בתי עסק שאינם זקוקים להקדמת התשלום.

המלצה: הצוות ממליץ ששינוי בהסדר העברת הכספים ממנפיק לסולק בעסקאות חיוב נדחה יעשה ללא שינוי בגובה העמלה הצולבת. כמו כן, מוצע לבצע את השינוי לאחר השגת תפוצה רחבה של כרטיסי חיוב מיידים, וכניסת סולק חדש למערך התשלומים. במקביל ראוי לבצע סקר לבדיקת טעמי הציבור בכל הקשור לשימוש באמצעי התשלום.

חלק ד': מגבלות חוזיות על בתי העסק

ועדת לוקר: הממונה על ההגבלים העסקיים יבחן קביעת איסור על יצירת מגבלות חוזיות בהתקשרות בין סולק ובית עסק, אשר ימנעו התפתחות של שימוש בעסקאות חיוב מידי.

החלטת הקבינט: לפנות למפקח על הבנקים, על מנת שיבחן, בהתייעצות עם משרד המשפטים, הצורך בקביעת הוראות המבטיחות, כי בתי עסק שמקבלים תשלומים באמצעות כרטיסי חיוב, יאפשרו למחזיקי כרטיסי חיוב לבחור לבצע עסקאות חיוב נדחה, לכל הפחות, בכל עסקה שסכומה מעל ל-500 ש"ח. הכל לתקופה ובתנאים שייקבעו, ככל שיימצא צורך כאמור.²²

15. איסור גביית היטל שימוש (NSR - No Surcharge Rule)

15.1. איסור גביית היטל שימוש (או איסור אפליית מחירים) הינו איסור על בתי העסק לקבוע מחירים שונים ללקוחות המשלמים באמצעי תשלום שונים, בפרט, באמצעות גביית היטל שימוש (surcharge) מצרכנים המשלמים בכרטיסי חיוב. כללים מסוג זה מופעלים על ידי הסכמות הבינלאומיות (בעלות המותגים בתחום כרטיסי החיוב) בשווקים השונים, ככל שאינם מתנגשים עם החקיקה המקומית.

15.2. איסור אפליית מחירים מייצר חווית תשלום אחידה ופשוטה, ובכך מעודד שימוש בכרטיסי חיוב על פני המזומן, בלא תלות בסוג הכרטיס.

15.3. מנגד, היכולת ליצור אפליית מחירים מאפשרת לבתי העסק לספק ללקוח איתות בנוגע להבדלים בעלות העסקה, לצמצם סבסוד צולב של לקוחות מחזיקי כרטיסי חיוב על ידי יתר לקוחות בית העסק שאינם משלמים בכרטיס חיוב, ולשפר את כושר המיקוח של בתי העסק מול הסולקים.

15.4. לצד יתרונות תחרותיים, להיטלי שימוש חסרונות בהיבטים של גילוי והוגנות צרכנית:

15.4.1. בתי עסק בעלי ביקוש קשיח עלולים לנצל את היטל השימוש לצורך הגדלת הפדיון, כמעין "מס קניה" שיתווסף למחיר הקיים של המוצר.

15.4.2. היטל שימוש עלול להיות גבוה בהשוואה לעלות האפקטיבית של אמצעי תשלום לבית העסק (כפי שקרה בפועל במדינות שונות – ראו סעיף 15.7 להלן). קיים קושי לאכוף איסור על גביית היטל שימוש מופרז (היטל שימוש שעולה על עלות אמצעי התשלום לבית העסק), מכיוון שעמלות בתי עסק נקבעות במו"מ מול הסולק ואינן שקופות למחזיק הכרטיס (העמלה תלויה בענף, היקף פעילות, סוג עסקה וכד') ולסולקים אין תמריץ לאכוף איסור מעין זה על בתי העסק.

15.4.3. הוספת רכיב נוסף לעלות העסקה יוצרת פגיעה בגילוי הנאות למחזיק הכרטיס, במיוחד כאשר החלטת התשלום מתקבלת לאחר שהמוצר כבר נצרך (למשל, במסעדות, בענף השירותים). הרכיב הנוסף יכול לפגוע גם ביכולת מחזיק הכרטיס להשוות מחירי מוצרים, כאשר מחיר אטרקטיבי לכאורה הופך ליקר לעומת המתחרים לאחר הוספת היטל שימוש (הונאת bait-and-switch).

²² הצוות סבור כי קיימת זיקה בין סעיף זה בהצעת המחליטים להמלצה מדוח הועדה להפחתת השימוש במזומן (והצעת המחליטים שהתקבלה בעקבותיו), לכן ההתייחסות הינה במשותף לשני הנושאים.

15.4.4. גביית היטלי שימוש על עסקאות בכרטיסי חיוב מעודדת שימוש במזומן כאמצעי תשלום "זול" יותר, בניגוד למגמה של הפחתת השימוש במזומן, כפי שהותוותה בדו"ח ועדת לוקר.

החסרונות הנ"ל אינם אופייניים למנגנון מתן הנחות (היטל שלילי ממחיר ברירת מחדל). עם זאת, חלק מהחוקרים טוענים שאיתות באמצעות היטל שימוש הוא חזק יותר מאיתות באמצעות מנגנון הנחות, בשל אופן תפיסת המחיר על ידי הצרכן (מחזיק הכרטיס).²³

15.5. **בישראל**, בשנת 1993 פרסם הממונה על הגבלים עסקיים קביעה בדבר הסדר כובל בהסכם הספק²⁴, שכלל דרישה כי מחירים למשלמים בכרטיסי אשראי לא יעלו בשום מקרה על מחירי המצרכים הנמכרים שלא באמצעות כרטיסי האשראי. מנוסח ההחלטה עולה, כי ניתנה הדעת גם לסוגיית עלות המימון בה נושא בית העסק (סוגיה שרלוונטית במיוחד בעסקאות התשלומים), ולזכותו של בית העסק לשקף עלות זו לצרכן. להבנתנו, **קביעת הרשות מאפשרת לבתי העסק לקבוע כבר היום מחירים שונים ללקוחות המשלמים באמצעי תשלום שונים (למשל, באמצעות הנחות למשלמים במזומן או בכרטיס חיוב מיידי).**

15.6. על אף קביעת הממונה, פרקטיקה של תמחור דיפרנציאלי בין תשלום במזומן לבין תשלום בכרטיס אשראי, או בין עסקה בתשלום אחד לעסקה בתשלומים, לא התפתחה בישראל באופן נרחב. תוצאה זו אינה חריגה בהשוואה בינלאומית, ויכולה לנבוע ממודעות נמוכה לאפשרות אפליית מחירים, חשש מאובדן לקוחות, הארכת זמני מכירה (checkout time), עלויות תפעוליות שכרוכות בתמחור דיפרנציאלי וכד'.

15.7. **ניסיון בינלאומי** – במדינות בהן מותר לגבות היטלי שימוש, קיימות דרישות גילוי ללקוח והגבלות על גובה ההיטל. עם זאת, בתי עסק בעלי ביקוש קשיח נוטים לנצל לרעה את אפשרות גביית ההיטל. לא מצאנו עדויות אמפיריות להוזלת מחירים לצרכן בעקבות האיסור על ה-NSR.

15.7.1. **איחוד אירופי** – הדירקטיבה האירופאית לעניין מערכות תשלומים (PSD) מאפשרת גביית היטל שימוש, אולם משאירה בידי הממשלות את האפשרות לקבוע NSR. בפועל, ב-14 מתוך 27 מדינות הוחלט לקבוע איסור גביית ההיטל²⁵. בעקבות ניצול לרעה של מנגנון ההיטלים, Consumer Protection Directive הגבילה את ההיטל לגובה של עמלת בית עסק. בטיוטת חקיקה בנושא העמלה הצולבת הציעה הנציבות האירופית לאסור על גביית היטל שימוש באמצעי תשלום בהם קיימת עמלה צולבת מפקחת²⁶.

15.7.2. **אוסטרליה** – בעקבות האיסור על ה-NSR משנת 2003, התפתחה תופעה של גביית היטלי שימוש הגבוהים משמעותית מעמלות בתי העסק, במיוחד בבתי עסק גדולים

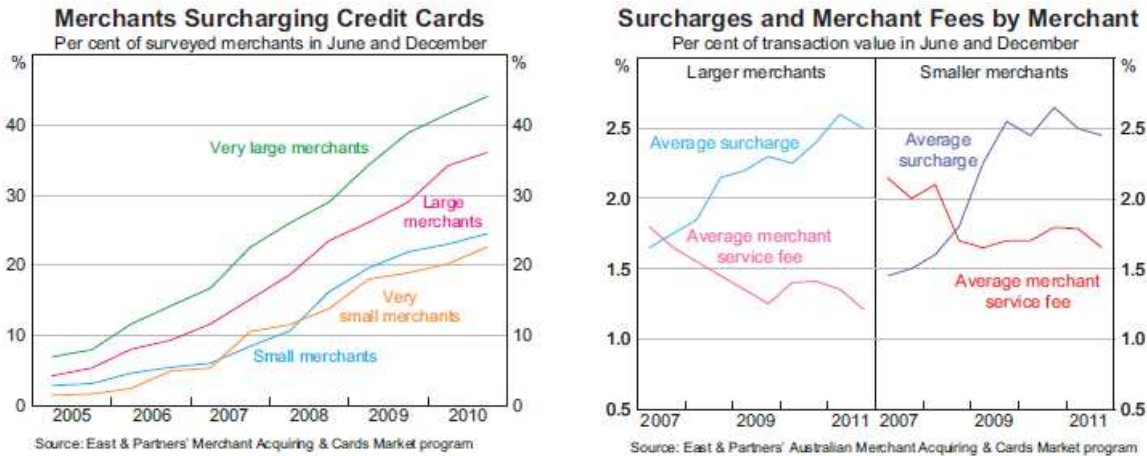
²³ Adam J. Levitin, "The Antitrust Super Bowl: America's Payment System, No-Surcharge Rules, and the Hidden Costs of Credit", Berkley Business Law Journal, December 2005

²⁴ "קביעה לפי סעיף 43 לחוק ההגבלים העסקיים - הסדר כובל בהסכם ספק חברת ישראלכרט בע"מ - שירותי כרטיסי אשראי", 14 במרץ 1993

²⁵ Interchange Fees in Card Payments, ECB Paper 131, 2011

²⁶ Commission Staff Working Document – Impact Assessment SWD(2013) 288 final; Proposal on a Regulation on interchange fees on card-based card transactions (2013/0265)

(ראו תרשימים להלן). בנוסף, התפתחה תופעת blended surcharging, כאשר בתי העסק גובים היטל אחיד על כל המותגים, למרות הבדלים משמעותיים בעמלות בתי העסק ביניהם. גביית היטלי שימוש נפוצה יותר אצל בתי העסק הגדולים ובענפים עם תחרות מועטה.



לנוכח הממצאים הנ"ל, פרסם הבנק המרכזי האוסטרלי (RBA) ביוני 2012 תקנה לפיה גובה ההיטל אמור לשקף עלות קבלה סבירה (reasonable cost of acceptance), אולם לא הוגדרה רשימה סופית של רכיבים שעונים על הגדרה זו ולא נאסרה גביית היטל אחיד על מותגים שונים.²⁷

15.7.3 בריטניה – מאז 1990 קיים איסור על NSR. פרסומי הרשות לסחר הוגן מצביעים על

בעיות בגילוי ההיטלים בקניות מקוונות, וכן על התפתחות היטלי שימוש חריגים בענפים מסוימים (כגון, תעופה, תחבורה, מלונות וכד')²⁸. לאחרונה נקבעה הסדרה האוסרת על גביית היטל העולה על העלות הנובעת מקבלת אמצעי התשלום (כרטיס אשראי או כרטיס חיוב מידי)²⁹. עלות זו יכולה לכלול מעבר לעמלת בית עסק רכיבים נוספים, כגון עלויות ציוד (כגון POS), ניהול סיכונים למניעת הונאות, עלויות תפעול החזרי חיוב ועוד. נציין כי בבריטניה בתי עסק בתחום המסחר בדרך כלל אינם גובים היטלי שימוש בגין כרטיסי חיוב, למעט ענפים ספורים שצוינו לעיל.

15.7.4 ארה"ב – בעקבות תביעת ענק שהתנהלה מול ויזה ומאסטרכארד בנושא גביית

עמלות בית עסק, אושר בנובמבר 2012 הסכם פשרה, לפיו יבוצע שינוי בכללי ויזה ומאסטרכארד שיאפשר גביית היטל על עסקאות בכרטיסי אשראי (אך לא בחיוב מידי ובכרטיסים נטענים) בגובה שאינו עולה על עמלת בית עסק ממוצעת, ונקבעה תקרת היטל שימוש, בשיעור של 4% מגובה העסקה³⁰. מכיוון שנושא היטלי שימוש מוסדר בארה"ב ברמה המדינתית, ההסדר אינו חל במדינות בהן קיים איסור בחוק על גביית היטל שימוש (לדוגמה, טקסס, קליפורניה ופלורידה).

15.7.5 קנדה – ביולי 2013 דחה בית הדין להגבלים עסקיים (Competition Tribunal) תלונה

כנגד ויזה ומאסטרכארד, בגין מה שהוגדר על ידי הרשות להגבלים עסקיים הקנדית

²⁷ A Variation to the Surcharging Standards: Final reforms and Regulation Impact Statement, RBA, 2012

²⁸ Payment Surcharges (Response to Which? Super-complaint), Office of fair Trading, 2012

²⁹ Guidance on the Consumer Protection (Payment Surcharges) Regulations 2012

³⁰ Notice of Mastercard Rule Changes' December 2012

כ"מגבלות אנטי-תחרותיות", לרבות איסור גביית היטל שימוש (NSR) ודרישת כיבוד כל הכרטיסים (HACR). בפסיקתו, בית הדין ציין כי לא נמצא ביסוס לטענה של הרשות להגבלים עסקיים כי ביטול ה- NSR יביא להגברת התחרות³¹, והמליץ על טיפול חקיקתי כחלופה מועדפת לנוכח ההשפעות השליליות של ה-NSR.

המלצה: אין צורך בהתערבות נוספת בנושא, כדוגמת חיוב הסולקים לאפשר קביעת היטל שימוש בעסקאות בכרטיסי אשראי. הקביעה הקיימת של רשות ההגבלים לעניין מתן הנחות מספקת, שכן מאפשרת לבתי העסק לכוון את הלקוחות לאמצעי התשלום הזול יותר.

16. כלל כיבוד כל הכרטיסים (HACR - Honor All Cards Rule)

16.1. כלל כיבוד כל הכרטיסים (או איסור אפליה בין הכרטיסים) מחייב את בית העסק עימו חתם הסולק על הסכם לסליקת מותג מסוים, לכבד את כל הכרטיסים המונפקים תחת אותו מותג, ללא קשר להבדלים בעמלת בית עסק לגביהם, אשר יכולים לנבוע מזהות המנפיק או סוג הכרטיס (כרטיס רגיל לעומת כרטיס פרמיום, כרטיס חיוב מיידי וכרטיס חיוב נטען לעומת כרטיס חיוב נדחה). מאחר וכיבוד כל המנפיקים שפועלים במסגרת מותג מסוים מהווה תנאי הכרחי לקיום מערכת תשלומים של אותו מותג, הדיון להלן מתמקד בסוגיית כיבוד כל סוגי הכרטיסים.

16.2. מבחינת הארגונים הבינלאומיים, איסור אפליה בין כרטיסים מייצר מכובדות כוללת של המותג (universal acceptance), אשר תורמת לאמון הציבור באמצעי התשלום המונפקים על-ידם, ומעודד פיתוח מוצרי תשלום חדשים, בכך שמבטיח כיבוד שלהם בכל בתי העסק שמכבדים את כרטיסי החיוב הקיימים של אותו מותג.

16.3. נציין כי חלק מהמחקרים בנושא HACR מעלים טענה כי איסור אפליה בין כרטיסים מייצר תוצאה שמשפרת את היעילות והרווחה הכללית³².

16.4. מנגד, אפליה בין כרטיסים מאפשרת לבתי העסק להסיט עסקאות לאמצעי התשלום הזול יותר (כדוגמת כרטיס חיוב מיידי או מזומן) ולצמצם סבסוד צולב של לקוחות המחזיקים באמצעי התשלום היקר יותר לבית העסק על ידי יתר הלקוחות, ולחזק את כוח המיקוח של בית העסק מול הסולקים בנוגע לעמלות הסליקה על ידי איום לכבד לדוגמא רק עסקאות חיוב מיידי. אם יהיו בתי עסק שיממשו את האיום הנ"ל, עשוי להיווצר תמריץ לצרכן להחזיק בכרטיס חיוב מיידי.

16.5. בהחלטה בנושא אפליה בין כרטיסים יש להביא בחשבון השפעות פוטנציאליות על הצרכנים ועל שוק התשלומים בישראל:

16.5.1. האפשרות להפלות בין כרטיסים מייצרת חוסר וודאות אצל מחזיקי הכרטיס, במיוחד אם מיתוג הכרטיסים והגילויי בבית העסק אינם מספקים. למשל, אם דבר האפליה בין כרטיסים של אותו מותג מתברר ללקוח רק בשלב התשלום. **חוסר ודאות וחוויה צרכנית שלילית עלולים להפחית את השימוש בכרטיסי חיוב ולעודד**

³¹ <http://www.ct-tc.gc.ca/CasesAffaires/CasesDetails-eng.asp?CaseID=333>

³² Rochet J.C. and J. Tirole, "Tying in Two-Sided Markets and Honor All Cards Rule", International Journal of Industrial Organization, #16, 2008

שימוש במזומן. השפעה זו חזקה במיוחד במצב בו תפוצת כרטיסי חיוב מיידי בקרב הצרכנים נמוכה.

16.5.2. אפליה בין כרטיסים פוגעת גם ברמת הכיבוד של אמצעי תשלום אלקטרוניים באופן כללי. בהתאם, בשוק דו-צדדי, **התועלת לצרכנים ולבתי העסק משימוש בכרטיסי חיוב לעומת חלופות תשלום אחרות, כגון מזומן, צפויה לקטון.**

16.5.3. עבור בתי עסק גדולים, בעלי ביקוש קשיח (למשל, מונופולין במוצר או בשירות), בחירה לכבד עסקאות כרטיסי חיוב מיידי ולא לכבד כרטיסי אשראי של אותו מותג עשויה לייצר תוספת משמעותית להכנסות³³, ללא חשש ממשי מאובדן לקוחות. **החלטה כזו תוביל בהכרח לצמצום הבחירה הצרכנית ותשית על הצרכנים עלויות מימון נוספות. תוצאה זו נוגדת את יעדי ועדת השרים לענייני יוקר המחיה.**

16.5.4. התיירות הינה ענף משמעותי בישראל, ומעבר לכרטיסים אלקטרוניים הופך להיות מקובל יותר ויותר בשימוש של תיירים המגיעים לישראל. **האפליה בין כרטיסים של אותו מותג יכולה להביא לתקלות ולחוייית תייר שלילית.**

16.6. ניסיון בינלאומי – הניסיון הבינלאומי מצביע על שונות בגישת המדינות לסוגיית כיבוד כל סוגי הכרטיסים. הסוגיה עלתה בחלק מהשווקים על רקע עמלה צולבת גבוהה בכרטיסי פרמיום ובכרטיסים עסקיים, ובחלקם על רקע קיום חלופת מקומית זולה יותר לבית העסק של כרטיס חיוב מיידי לעומת מוצרי חיוב מיידי מקבילים של ויזה ומסטרקארד. לא מצאנו עדויות לאפקטיביות של איסור HACR בעידוד השימוש בעסקאות חיוב מיידי.

16.6.1. איחוד אירופי – כיום במרבית מדינות האיחוד אין אפשרות חוקית להפלות בין סוגי הכרטיסים של אותו מותג. בהצעת החוק להסדרת העמלה הצולבת באירופה³⁴ נקבע כי לא ניתן לחייב בית עסק לקבל סוגי כרטיסים שונים, אלא אם נקבעה להם עמלה צולבת זהה. הצעה זו, אם תאושר, תאפשר לבית העסק להחליט כי יכבד כרטיסי חיוב מיידי ולא יכבד כרטיסי קרדיט של אותו מותג, ולהפך.

16.6.2. אוסטרליה - במסגרת הרפורמה בתחום כרטיסי החיוב, נאסר לכרוך בין כיבוד כרטיסי אשראי לכיבוד כרטיסי חיוב מיידי³⁵. יצוין כי באוסטרליה האיסור בא על רקע הטענות כי כלל כיבוד כל הכרטיסים פוגע ביכולת התחרות של מערכת הדביט המקומית (EFTPOS) מול מערכות של ויזה ומסטרקארד, להן מוצרי דביט יקרים יותר עבור בתי העסק. עם זאת, מדוח הבנק המרכזי האוסטרלי עולה כי ככלל אין **עדות** לכך שבתי עסק שמכבדים כרטיסי אשראי של ויזה ומסטרקארד מסרבים לכבד כרטיסי חיוב מיידי של מותגים אלה³⁶.

16.6.3. ארה"ב – בשנת 2003 הושג הסכם פשרה בין ויזה ומסטרקארד לבין בתי העסק, במסגרתו התאפשר לבתי העסק לכבד כרטיסי אשראי מבלי לכבד כרטיסי חיוב מיידי של מותגים אלה (עסקת דביט מבוססת חתימה). לרשות בתי העסק עמדה

³³ לבתי עסק בעלי כוח שוק יכולת מיקוח רבה יותר מול סולקים, לכן החיסכון בעמלה הצולבת מהווה שיעור משמעותי יותר מעמלת בית עסק המשולמת על ידם, בהשוואה לבתי עסק אחרים.

³⁴ Proposal on a Regulation on interchange fees on card-based card transactions (2013/0265)

³⁵ Standard No.5 – The 'Honour all cards' rules in the Visa Debit and Visa credit card systems and the 'no surcharge' rule in the Visa Debit System

³⁶ Reform in Australia's Payment System: Conclusions of 2007/08 Review – September 2008

חלופה זולה יותר - עסקאות דביט מבוססות PIN דרך רשתות דביט מתחרות.³⁷ לאחר ההסכם, נרשמה הוזלה בעמלה הצולבת בעסקאות דביט מבוססות חתימה. עם זאת, בשנים לאחר השינוי, עלו העמלות הן בויזה ומסטרקארד והן ברשתות המתחרות, תוך צמצום הפער בין החלופות.³⁸

16.6.4. קנדה – אפליה בין כרטיסים של אותו מותג אסורה. בשנת 2013 דחה הטריבונל להגבלים העסקיים את הצעת רשות ההגבלים הקנדית להגדיר איסור אפליה בין כרטיסים כפרקטיקה אנטי-תחרותית.

לסיכום, איסור יזום על הכללה בהסכמי הסליקה של תנאי כיבוד כל הכרטיסים של אותו מותג (Honor All Cards Rule), עשוי לכאורה לאפשר הסטת עסקאות על ידי בתי העסק לאמצעי תשלום זול יותר עבור בתי העסק, אולם עלול לפגוע בתועלת הצרכנים ובתי העסק משימוש בכרטיסי חיוב על פני המזומן, במיוחד כל עוד תפוצת כרטיסי החיוב המיידים נמוכה יחסית. תוצאה זו נוגדת את יעד הפחתת השימוש במזומן. בנוסף, עולה חשש מניצול לרעה של יכולת האפליה בין כרטיסים בידי עסקים בעלי כוח שוק מונופוליסטי. הניסיון הבינלאומי אינו מצביע על אפקטיביות של איסור HACR כאמצעי לעידוד השימוש בדביט. לכן, עד להשגת תפוצה רחבה של כרטיסי חיוב מיידים, אין מקום להתערבות בהסדרים בין הסולקים לבתי העסק בסוגיית איסור אפליה בין כרטיסים.

המלצות:

איסור על הסולקים לכלול בהסכמים עם בתי העסק דרישה לכיבוד כל הכרטיסים של אותו מותג צריך להיבחן בשלב מתקדם יותר, לאחר שכרטיס החיוב המיידים יצבור נתח שוק משמעותי. ככל שייאסר על הסולקים לכלול דרישת כיבוד כל סוגי הכרטיסים בהסכמי הסליקה עם בתי העסק, אנו ממליצים לתחום את האפליה בין כרטיסים באמצעות הוראות משלימות, בכדי למזער את החשש מפגיעה הן בצרכנים והן בביטחון הציבור בשימוש ובתפוצה של כרטיסי החיוב בישראל. הוראות אלו יחייבו את בתי העסק המכבדים כרטיסי חיוב מיידים לאפשר שימוש בכרטיסי אשראי (כרטיסי חיוב נדחה וכרטיסי אשראי מתגלגל) בעסקאות מעל סכום שייקבע. כמו כן, אנו סבורים כי אין לאפשר אפליה בין כרטיסים לעסק שהינו בעל כוח שוק משמעותי במוצר או בשירות, או מקום בו מדובר בעסק בעל ביקוש קשיח (כגון משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, תאגידי מים וכד').

³⁷ עד לאותו תאריך, בית עסק שרצה לכבד כרטיסי אשראי של ויזה או MC היה צריך להתחייב לכבד גם כרטיסי דביט של אותו מותג. Wall-Mart ועסקים נוספים רצו לכבד כרטיסי אשראי, מבלי לכבד כרטיסי דביט של המותגים הנ"ל, לנוכח חלופה זולה יותר.

³⁸ Zhu Wang, "Regulating Debit Cards: The Case of Ad Valorem Fees", Economic Review, March 2010

חלק ה': קידום התחרות בתחום הסליקה

17. גישה למתג כרטיסי האשראי³⁹

החלטת הקבינט: הסדרת הגישה למתג כרטיסי האשראי גם לסולק כהגדרתו בסעיף 36 לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981

17.1. מרבית העסקאות בכרטיסי חיוב המבוצעות בישראל מאושרות ונסלקות באמצעות מערכת התשלומים של "שירותים בכרטיסי חיוב" המכונה גם "אשראית" (להלן: המערכת). המערכת מופעלת בידי חברת שירותי בנק אוטומטיים בע"מ (להלן: "שב"א") אשר הינה חברת שירותים משותפת, כמובן מונח זה בחוק הבנקאות (רישוי) התשמ"א-1981, והינה מפוקחת על ידי הפיקוח על הבנקים. המערכת הוכרזה כמערכת תשלומים "מבוקרת" לפי חוק מערכות תשלומים התשס"ח-2008⁴⁰ והינה מפוקחת גם על ידי הפיקוח על מערכות תשלומים וסליקה בבנק ישראל. בהתאם להוראות הבנקאות (רישוי), התשמ"א - 1981, שב"א רשאית לעסוק "רק במתן שירותים לתאגידים בנקאיים או ללקוחותיהם"⁴¹.

17.2. תיקון 18 לחוק הבנקאות (רישוי) קבע, כי העיסוק בסליקת שוברים של עסקאות שבוצעו בכרטיסי חיוב מחייב קבלת רישיון מנגיד בנק ישראל, זאת בין היתר בכדי להגביר את התחרות בפעילות הסליקה. על מנת לאפשר הלכה למעשה כניסה של סולקים חדשים לפלח שוק זה, נדרשת התחברות של הסולקים המפוקחים למערכת, באופן ישיר או באמצעות סולק קיים (חיבור עקיף).

17.3. יודגש, כי מטבע הדברים, נגישות אל המתג הינה בעלת רגישות גבוהה מאחר ומתן נגישות רחבה אל המתג וחשיפת דרכי פעולתו יכולים להביא לסיכון למתג ולפעולתו התקינה. לפיכך, עמדת בנק ישראל, כפי שהובעה בפורומים שונים, היא כי נגישות ישירה אל המתג תתאפשר רק לגוף מפוקח ובעל רמת פיקוח נאותה, דוגמת חברות המפוקחות על ידי בנק ישראל (בנקים, תאגידי עזר וסולקים) וכן לבנק הדואר. עיסוקו העיקרי של בנק הדואר הוא בקבלת כספים והעברתם בהיקפים משמעותיים יחסית לכלל פעילות זו במשק.

17.4. על מנת לאפשר גם לסולקים (שאינם תאגידים בנקאיים) להתחבר למערכת יש צורך בתיקון הוראות חוק הבנקאות (רישוי) וכן בתיקון רישיון חברת שב"א שניתן לה על ידי הנגיד, כך שחברת שירותים משותפת תוכל לתת שירותים לא רק לתאגידים בנקאיים וללקוחותיהם, אלא גם לסולק מפוקח ולבנק הדואר⁴². השירותים הספציפיים שינתנו לגופים שאינם תאגידים בנקאיים יקבעו ברישיון שב"א.

המלצה: חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981, מתיר כיום לחברת שירותים משותפת לתת שירותים לתאגידים בנקאיים וללקוחותיהם בלבד. מוצע לתקן את החוק כך שיאפשר לחברת שירותים משותפת לתת שירותים גם לגופים נוספים המפוקחים על ידי בנק ישראל ולבנק הדואר.

³⁹ סעיף זה מתייחס למתג כרטיסי האשראי של שב"א ("אשראית") בלבד. המלצות בנושא מתג חלופי יגובשו בנפרד, במסגרת צוות עבודה אחר בבנק ישראל.

⁴⁰ ילקטו פרסומים 6630 מיום 18.7.2013.

⁴¹ סעיף 23 לחוק הבנקאות (רישוי) התשמ"א-1981.

⁴² נוסח סעיף 23 לחוק הבנקאות (רישוי), מוצע לאחר תיקון החוק, להיות כדלקמן:

"23. חברת שירותים משותפת תעסוק רק במתן שירותים לתאגידים בנקאיים, לתאגידי עזר, לסולקים כהגדרת סולק בסעיף 36 ולחברת הדואר או ללקוחותיהם של כל אלה, וכן לבנק ישראל".

פרק ו' : קידום השימוש בתקן EMV

החלטת הקבינט: קידום השימוש בתקן EMV, בין היתר באמצעים הבאים: בחינת איסור על חיבור מסופים (POS) חדשים שאינם עומדים בתקן לחברת שירותי בנקאות אוטומטיים (שב"א), וכן בחינת יצירת תמריצים כלכליים להסבת המסופים הקיימים שאינם עומדים בתקן האמור.

18. תקן EMV

18.1. תקן EMV הינו אוסף מפרטים שפותחו ע"י הארגונים הבינלאומיים לכרטיסי אשראי⁴³ במטרה לספק מתכונת אחידה ומאובטחת לעסקאות תשלום בכרטיס חיוב בעל שבב (כרטיס חכם), באמצעות מכשיר למשיכת מזומן (ATM) או מסוף בנקודת המכירה (POS), התומכים בתקן. המפרטים מתייחסים לעסקאות כרטיס נוכח הן בעסקאות מגע (contact) והן בעסקאות ללא מגע (contactless).

18.2. ה-EMV פותח במטרה להתמודד עם שימושים לרעה בעסקאות "כרטיס נוכח". בהתאם, נכללו בתקן מנגנוני אבטחה כנגד סוגי הונאה שונים כגון זיוף והעתקה, אובדן וגניבה וכד'. מנגנונים אלה מבוססים על זיהוי מחזיק הכרטיס באמצעות הקשת קוד סודי (PIN) והגנות דינאמיות באמצעות אימות חתימות דיגיטאליות. ה-EMV מתייחס לרמת הרכיב הפיזי (שבב וקורא כרטיס), התקשורת ואפליקציית התשלום.

18.3. המפרטים פורסמו לראשונה בשנת 1996 ומאז אומצו בהדרגה במרבית השווקים המפותחים. להלן הערכת שיעורי הטמעה של עסקאות EMV לסוף שנת 2013, לפי נתוני EMVCo.

Worldwide EMV Deployment and Adoption*

Region	EMV Cards	Adoption Rate	EMV Terminals	Adoption Rate
Canada, Latin America, and the Caribbean	471M	54.2%	7.1M	84.7%
Asia Pacific	942M	17.4%	15.6M	71.7%
Africa & the Middle East	77M	38.9%	699K	86.3%
Europe Zone 1	794M	81.6%	12.2M	99.9%
Europe Zone 2	84M	24.4%	1.4M	91.2%

בשנים האחרונות נעשים מאמצים לסגירת הפערים באימוץ EMV בארה"ב ובמדינות דרום-מזרח אסיה, באמצעות קביעת אבני דרך ותמריצים.

19. אימוץ EMV בישראל

19.1. בנק ישראל רואה חשיבות בקידום השימוש בתקן EMV מהשיקולים הבאים:

19.1.1. צמצום סיכונים – הניסיון הבינלאומי מצביע על הצלחת התקן בהתמודדות עם הונאות כרטיסי חיוב, לרבות זיוף והעתקת הכרטיס, ובכך תורם לחיזוק אמונם וביטחונם של לקוחות התאגידים הבנקאיים ובתי העסק המשתמשים בכרטיסי החיוב.

⁴³ התקן מנוהל על ידי EMVCo הנמצאת בבעלות של 6 סכמות בעלות מותגים בינלאומיים לכרטיסי אשראי.

19.1.2. תאימות בינלאומית – השימוש בכרטיסים חכמים מאפשר ללקוחות התאגידים הבנקאיים הנמצאים בחו"ל לעשות שימוש בכרטיס בהתאם לסטנדרטים הבינלאומיים וללא המגבלות הקיימות כיום בחלק מהשווקים בנוגע לעסקאות פס מגנטי. יצוין כי מנפיקים שונים בחו"ל מדווחים על חסימת שימוש בעסקאות פס מגנטי בעסקאות תירות יוצאת⁴⁴, דבר המחייב מענה באמצעות פריסת מסופי EMV.

19.1.3. הגברת תחרות – זאת ועוד, העדר תמיכה בריבוי מנפיקים וסולקים במערכת כרטיסי חיוב נוכחית של שב"א מהווה חסם כניסה לשחקנים חדשים. יצוין כי מבחינת שחקנים בינלאומיים חוסר התאימות של המערכת לתקן EMV מהווה אף הוא חסם כניסה לשוק.

19.2. שיעורי ההונאות בישראל כיום אינם חריגים בהשוואה עולמית, הודות למנגנוני ניהול הסיכונים המיושמים במערכת כרטיסי חיוב הישראלית (ברמת המסוף, מתג כרטיסי חיוב ומערכות של הסולקים). עם זאת, מדובר בסיכון מתפתח, שכן התקדמות באימוץ התקן במדינות מפותחות בעולם דוחקת את ניסיונות ההונאה לשווקים שממשיכים לעבוד בשיטת הפס המגנטי ובכך מגבירה את פוטנציאל ההונאות בשווקים אלה.

19.3. בנק ישראל בשיתוף עם הממונה על הגבלים עסקיים פעל לקידום שדרוג מערכת כרטיסי חיוב של שב"א לתמיכה בעסקאות המבוצעות באמצעות מסופים בתקן EMV. המערכת החדשה, "אשראית EMV", צפויה להיכנס לשימוש החל מתאריך 1/10/2015.

19.4. הניסיון הבינלאומי מצביע על צורך בקביעת מתווה מוסכם וברור לאימוץ תקן EMV על ידי כל הגורמים המעורבים בביצוע עסקה בכרטיסי חיוב. נכון להיום, הארגונים הבינלאומיים לכרטיסי חיוב והמערכת הבנקאית המקומית לא פעלו לקביעת מתווה כאמור בשוק הישראלי. לאור זאת, **הצוות ממליץ על קביעת המתווה להטמעת התקן על ידי בנק ישראל, כמפורט להלן. המתווה המוצע מתייחס לצד ההנפקה ולצד הסליקה של כרטיסי חיוב כהגדרתם בחוק כרטיסי חיוב התשמ"ו-1986, וכן לשימוש במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומן.**

20. המתווה לקידום ה-EMV

20.1. הנפקת כרטיסי חיוב - בשנים האחרונות החלו חברות כרטיסי אשראי להנפיק כרטיסים חכמים לפי בקשת הלקוח ואף באופן יזום, בעיקר ללקוחות היוצאים לחו"ל. שיעור לא מבוטל מכרטיסי החיוב המונפקים כיום הינו כרטיסי EMV. הצוות סבור כי מתן הנחיה להפסקת הנפקת כרטיסים שאינם תומכים בתקן תאפשר אימוץ מלא של התקן בצד ההנפקה בתוך 3-4 שנים.

המלצה: כל כרטיסי החיוב (לרבות כרטיסי אשראי, כרטיס חיוב מידי (דביט) וכרטיס נטען (Pre-Paid) מזוהה), שיונפקו על ידי התאגידים הבנקאיים וחברות כרטיסי אשראי, החל מתאריך שייקבע, יהיו כרטיסים חכמים בלבד. הדרישה מתייחסת הן להנפקה של

⁴⁴ "Card Payments in Europe – a Renewed focus for SEPA Cards", European Central Bank, April 2014

כרטיס חיוב חדש והן לחידוש כרטיס ללקוח (לדוגמא: בעת פקיעת תוקף, בעת החלפת כרטיס שנגנב או זויף וכד').

20.2. קוד סודי – אימוץ התקן כולל מעבר מעסקאות פס מגנטי לעסקאות EMV בהן נדרשת הקשת קוד סודי (PIN) על ידי הלקוח. הניסיון בעולם מלמד כי המעבר לשיטה זו כרוך בהשפעות על השימוש בכרטיסי חיוב, במיוחד בכל הקשור לכרטיסים שאינם משמשים בשגרה למשיכת מזומן (ולכן הלקוחות לא בהכרח זוכרים את הקוד הסודי שלהם). מתן אפשרות ללקוח לקבוע או לעדכן את הקוד הסודי עשוי להקל על הטמעת השימוש בעסקאות EMV.

המלצה: המנפיק יישם פתרון תפעולי המאפשר קביעת הקוד הסודי (PIN) הנדרש לביצוע העסקה בכרטיס EMV גם על ידי הלקוח.

20.3. סליקת עסקאות תשלום – חלק מהמסופים המותקנים בשנים האחרונות בבתי העסק כוללים תמיכה בתקן EMV ברמת החומרה. תמיכה ברמת התוכנה תתאפשר עם הכניסה לשימוש של מערכת "אשראית EMV" וכפופה לתהליכי הסמכת התוכנה (אפליקציית התשלום) במסוף לתקן. מרבית המסופים בישראל נמצאים בבעלות של בתי העסק או מושכרים על ידי יצרני המסופים, שאינם כפופים להסדרה של בנק ישראל. בהתאם, מוצע לקדם את אימוץ התקן באמצעות מתן הנחיה לסולקים, האוסרת על חיבור מסופים שאינם עומדים בתקן.

בספטמבר 2014 פרסם מסטרקארד אירופה הנחיה לפיה החל מ-1/1/2016 כל מסוף חדש יכלול תמיכה בעסקאות ללא מגע (NFC), והחל מ-1/1/2020 בתי העסק המכבדים כרטיסי מותג זה יידרשו לעבוד עם מסוף הכולל תמיכה בעסקאות NFC. קידום טכנולוגיה זו נובע מהיתרונות שלה בהיבט מהירות ונוחות ביצוע התשלום, ופוטנציאל השימוש בה באמצעות פתרונות תשלום מתקדמים מבוססי טלפון חכם. לנוכח מגמות אלה, ובשים לב לאורך החיים של מסוף ממוצע, מומלץ לכלול במסופים חדשים גם תמיכה בעסקאות NFC.

המלצה: סולק לא יחבר מסוף (POS) חדש שאינו תומך בביצוע עסקאות בכרטיס חכם, החל מתאריך שייקבע. כמו כן, מומלץ כי המסוף החדש יכלול תמיכה בעסקאות ללא מגע (NFC Contactless). על הסולק לוודא עמידה בהנחיה זו בעת צירוף בית עסק חדש או התקנת מסוף נוסף בבית עסק קיים.

20.4. מכשירים אוטומטיים למשיכת מזומן (ATM) – שימוש במכשירי ATM בתקן EMV מצמצם את פוטנציאל השימוש לרעה בעסקאות משיכת מזומן, בפרט בכרטיסי תייר.

המלצה: תאגיד בנקאי לא יפעיל מכשירים אוטומטיים למשיכת מזומן (ATM) ולא יחבר למערכותיו מכשירי ATM פרטיים, אלא אם מכשירים אלו בעלי תמיכה פונקציונלית מלאה לביצוע עסקאות המבוצעות בכרטיס חכם, החל מתאריך שייקבע.

21. תמריצים להטמעה

21.1. מנגנון הסטת אחריות לנזק - צמצום הנזקים מהונאות כרטיס יוצר תמריצים לאימוץ התקן בצד ההנפקה. לעומת זאת, לבתי העסק וסולקים לא בהכרח קיים תמריץ מובהק להטמעה, כל עוד המנפיק סופג את עיקר נזקי ההונאות. מנגנון הסטת האחריות לנזק (Liability Shift) הינו מנגנון מקובל במדינות רבות בעולם לעידוד הסבת מערך התשלומים לביצוע עסקאות בכרטיסים חכמים. המנגנון משית את עלות הנזק הנובע מזיוף כרטיס חיוב על הצד לעסקה (מנפיק הכרטיס או בית העסק/מפעיל ה-ATM) שאינו תומך EMV. בישראל מנגנון הסטת האחריות מיושם החל משנת 2006 בהתייחס לעסקאות תייר, אולם אינו חל על עסקאות מקומיות.

המלצה: הנחיה לבנקים וחברות כרטיסי האשראי לקבוע מנגנון הסטת האחריות לנזק בעסקאות המקומיות (עסקאות תשלום ועסקאות ATM), בכפוף לדרישות החוק. כמו כן, הפיקוח על הבנקים יקבע מועד לתחילת יישום מנגנון זה.

21.2. תמריצים נוספים – אימוץ של EMV מייצר תמריץ לבתי עסק נוספים להטמיע את התקן, בגלל שניסיונות הונאה יתמקדו בעסקים שאינם מאובטחים, ובגלל שלעסקים כאלה ייווצר דימוי של עסקים מסוכנים יותר מבחינת הלקוח. זאת ועוד, קידום אמצעי תשלום מתקדמים מגביר את הפוטנציאל העסקי של שימוש במסופים מתקדמים בעלי תמיכה בתקן. לסולקים חדשים תמריץ מובהק לקדם שימוש בתקן EMV בבתי העסק. לעניין הסולקים הקיימים, הצוות סבור כי אף הם צריכים לקחת חלק בעלויות ההסבה, באמצעות מתן הנחה בעמלת בית העסק או סבסוד מלא או חלקי של עלות ההסבה.

המלצה: הנחיה לחברות כרטיסי האשראי והסולקים לקבוע תמריצים להסבת מסופים בבתי העסק לתקן EMV.